

**BİLGE ADAMLAR KURULU
RAPORU**

DEMOKRATİK AÇILIM VE TOPLUMSAL ALGILAR

**Hazırlayan:
Dr. Salih AKYÜREK**

**RAPOR NO: 30
İSTANBUL
2011**

DEMOKRATİK AÇILIM VE TOPLUMSAL ALGILAR

BİLGE ADAMLAR KURULU RAPORU

Hazırlayan:

Dr. Salih AKYÜREK

RAPOR NO: 30

MART 2011

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

DEMOKRATİK AÇILIM VE TOPLUMSAL ALGILAR

BİLGE ADAMLAR KURULU RAPORU

Hazırlayan:

Dr. Salih AKYÜREK

BİLGESAM YAYINLARI

Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi

Wise Men Center For Strategic Studies

Mecidiyeköy Yolu Caddesi No:10

Celil Ağa İş Merkezi Kat:9 Daire:36-38

Mecidiyeköy / İstanbul / Türkiye

Tel: +90 212 217 65 91 Faks: +90 212 217 65 93

Atatürk Bulvarı Havuzlu Sok. No:4/6

A.Ayrancı / Çankaya / Ankara / Türkiye

Tel : +90 312 425 32 90 Faks: +90 312 425 32 90

www.bilgesam.org

bilgesam@bilgesam.org

Copyright © MART 2011

Bu yayının tüm hakları saklıdır.

Yayın Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin

izni olmadan elektronik veya mekanik yollarla çoğaltılamaz.

BİLGE ADAMLAR KURULU

Başkan

Salim DERVİŞOĞLU (E. Oramiral)

Başkan Yardımcıları

İlter TÜRKMEN (E. Bakan/Büyükelçi)

Sami SELÇUK (Prof. Dr. / Yargıtay Onursal Başkanı)

Kurul Üyeleri

Kutlu AKTAŞ (E. Bakan/Vali)

Özdem SANBERK (E. Büyükelçi)

Oktar ATAMAN (E. Orgeneral)

Necdet Yılmaz TİMUR (E. Orgeneral)

Sabahattin ERGİN (E. Koramiral)

Nur VERGİN (Prof. Dr.)

Orhan GÜVENEN (Prof. Dr.)

Ali KARAOSMANOĞLU (Prof. Dr.)

Sönmez KÖKSAL (E. Büyükelçi)

Güner ÖZTEK (E. Büyükelçi)

İlter TURAN (Prof. Dr.)

Çelik KURTOĞLU (Prof. Dr.)

Ersin ONULDURAN (Prof. Dr.)

İÇİNDEKİLER

Giriş	1
Kültürel Kimlik ve Diyalog	3
Toplumsal Algılar	6
Bir Problem Göstergesi Olarak Kürtlerde Ayrımcılık Algısı	6
Türklerin Kürtlere Bakışı ve Ayrımcılık.....	8
Kamu Görevlilerine Güvensizlik.....	9
Bağımsızlık ve Federasyon Talepleri	10
PKK/Öcalan ve BDP'ye Bakış.....	11
Kürtler ve Zazaların Ortak Değer ve Sembollere Bakışı	12
Kürtler ve Türkler Arasındaki İlişkiler ve Algı Farklılaşması	13
Demokratik Açılım Süreci	17
Demokratik Özerklik Talepleri	21
Kürt Hareketinde Demokratikleşme Sorunu	25
Sonuç ve Politika Önerileri	27

SUNUŞ

Dünya'daki ve yurt içindeki gelişmeleri takip ederek geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak; Türkiye'nin ikili ve çok taraflı uluslararası ilişkilerine, güvenlik stratejilerine; siyasi, ekonomik, teknolojik, çevresel ve sosyo-kültürel problemlerine yönelik bilimsel araştırmalar yapmak; karar alıcılara milli menfaatler doğrultusunda gerçekçi çözüm önerileri, karar seçenekleri ve politikalar sunmak Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM)'nin kuruluş amaçları arasında yer almaktadır. BİLGESAM, Bilge Adamlar Kurulu'nun ilk toplantısında alınan kararlar doğrultusunda, yukarıda aktarılan amaçları gerçekleştirmek üzere, çeşitli konularda raporlar hazırlamaktadır.

BİLGESAM, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki 17 il ile İstanbul ve Mersin'de göç ile oluşan mahallelerde, 8607 kişi ile yaptığı anket çalışmasını "Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi" başlığı ile yayınlamıştır. Aynı bölgede 19 ili kapsayan etnik ve mezhepsel yapıyı köy ve mahalle bazında ortaya koyan niteliksel bir çalışma da gerçekleştirmiştir. Ayrıca bu niteliksel çalışmanın bölge bazındaki genel bulgularını esas alan ve anket çalışmalarından elde edilen verileri kullanarak oluşturulan "Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakış" raporunu hazırlamıştır. Bunların yanı sıra E. Büyükelçi Özdem SANBERK tarafından hazırlanan "Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı" ve Bilge Adamlar Kurulu tarafından onaylanan "Demokratikleşme ve Toplumsal Dayanışma Açılımı" başlıklı raporları yayınlamıştır.

BİLGESAM, Türkiye'nin en önemli problemi olan Kürt sorunuyla ilgili çalışmalara devam etmektedir. Bu kapsamda Dr. Salih AKYÜREK tarafından hazırlanan ve kurul üyelerinin görüş ve önerileriyle geliştirilen "**Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar**" başlıklı rapor Bilge Adamlar Kurulu tarafından onaylanmıştır.

Raporda da belirtildiği gibi Türkiye son 25 yıldır maddi ve manevi çok yüksek maliyetli bir terör problemi yaşamaktadır. Sorun, son dönemde terörün nedenselliğine de inmeye çalışan, 'Güneydoğu Sorunu' 'Kürt Sorunu', 'Demokratikleşme Sorunu' gibi bir dizi kavramla tanımlanmaya çalışılmaktadır. Problem bağlamında ortaya konulan kültürel kimlik talepleri üzerindeki tartışılmalarda yaşanan kutuplaşmalar bir yana, problemin kavramsal ifadesi noktasında dahi sorunlar yaşanması, uzlaşmacı yeni bir siyasi dil ve demokratik müzakere süreçlerinin ortaya konmasını engellemekte ve çözümsüzlüğü beslemektedir. Bu çalışma, tarafların birbirlerini anlamaları ve yeni bir uzlaşma dilinin geliştirilmesi noktasında bulgu ve tespitler sunmaya çalışmakta ve 'Demokratik Açılım', 'Demokratik Özerklik' tartışmalarına yapıcı bir eleştiri niteliği taşımaktadır.

Dr. Salih AKYÜREK tarafından hazırlanan Rapor <http://www.bilgesam.org/tr> adresinde yayımlanmıştır. Raporun Türkiye'nin Demokratikleşme sürecine katkı sağlaması temennisiyle, raporu hazırlayan Dr. Salih AKYÜREK'e ve destek sağlayan BİLGESAM personeline teşekkür ederim.

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI
BİLGESAM Başkanı

DEMOKRATİK AÇILIM VE TOPLUMSAL ALGILAR

GİRİŞ

'Güneydoğu Sorunu' 'Kürt Sorunu' veya 'Demokratikleşme Sorunu' olarak adlandırılan problemin temelinde öncelikle bir güven probleminin olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Kendilerini Kürtlerin temsilcileri olarak takdim edenler, son 90 yıllık süreçte Kürtlerin haklarının gasp edildiği, verilen sözlerin tutulmadığı ve bir asimilasyon politikasıyla kimlik ve dilin inkâr edildiği argümanı ile devlete güvensizliğini beyan ederken; Devlet veya devlet adına konuştuğunu iddia eden bir kesim, tarihteki isyanlarla özdeşleştirdiği Kürt toplumunu problemlili bir halk kitlesi olarak görmektedir. Bu algılar her iki taraf için de, bir iletişim problemi yanında, gerçekte güven sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada dikkat çekici olan, problemi isimlendirenlerin de, tanımlayanların da gerçek halk değil onların adına konuşanlar olmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde ve Kurtuluş Savaşında azınlıklarla ilgili problem yaşamış bir toplumun, Cumhuriyetle birlikte bu konuda tedirginlik yaşadığı ve korumacı bir tavırla farklılıkları daha az bir ulus devlet yaratma çabasına girdiği de bir gerçektir.

Son 25 yılda bölgedeki olaylar nedeniyle kaybedilen 30 bini aşkın insan ve bunun birkaç katı doğrudan zarar görenler, aileleri ve yakın çevresi ile birlikte düşünüldüğünde, rakamın büyüklüğü ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamdaki insanlar, toplumsal kutuplaşmanın ve duygusallığın da etkisiyle bir diğerini ötekileştirebilmektedir. Burada çizilen kutuplaşma ve ötekileştirme çerçevesi çoğu zaman etnik temelde iken, kimi zaman da bölge bazında da olabilmektedir. Bu temel ayırım ve farklılaşma iki taraf arasında aşılmaz ve diğer taraf için anlaşılmaz düşünceleri ve bu temeldeki engelleri doğurmaktadır.

Geçmişte, doğru veya yanlış, tarih içinde yargılanacak pek çok olay yaşanmıştır. Bugün söz konusu olaylar tartışılabilir, ama bu tartışma bir hınç ve hesaplaşma aracına döndürülürse ortaya çıkacak kin ve nefretin güzel şeyler doğurması mümkün değildir. Bugün gelinen noktada, bölgedeki olaylar etnisite ve ayrımcılık temelinde yorumlanmaya başlanmıştır. Bu eğilim her geçen gün daha fazla taraftarı da yanına çekmektedir. Etnisite temelinde yorumlanan olaylar ve algılar, bugün itibarıyla gözardı edilmesi mümkün olmayan kültürel

kimlik taleplerini Türkiye gündemine taşımıştır. Bu sebeple, soruna sadece ekonomik veya eğitim temelli çözümler üretmek de yetersiz kalacaktır.

Bu çalışma; öncelikle kültürel kimlik kavramı ve bu temeldeki talepleri uzlaşmacı bir diyalog çerçevesinde ele almanın gerekliliğini, toplumsal algılar konusunda yapılan alan araştırmaları ile ortaya koymaya çalışmaktadır. Rapor ayrı başlıklarda kısaca incelenen 'Demokratik Açılım' sürecine ve bildirimlerle ortaya konulan 'Demokratik Özerklik' taleplerine eleştiriler getirmekte ve Türkiye'nin demokratikleşme sorunu çerçevesinde tespit ve öneriler sunmaktadır.

KÜLTÜREL KİMLİK VE DİYALOG

1990 sonrasında dünyada yaşanan siyasal, ekonomik ve kültürel gelişmelerin ortaya çıkardığı en önemli değişim noktalarından biri de, kültürel kimlik temelli talepler ve çatışmalar olmuştur. Halen devam eden bu dönemde, kültürel kimlik talepleri ve tanınma siyaseti siyasal alanın hareket tarzını belirlemekte ve bu alan içinde yaşanan yönetim, temsil ve meşruiyet krizinin, istikrarsızlığın ve güvenilirlik sorununun temel etkenlerinden biri işlevini görmektedir;¹ Türkiye’de de 1980 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde yaşananlar, Kürt kökenli vatandaşların kültürel kimlik temelli taleplerini daha fazla öne çıkarmıştır. Bu talepleri sadece bölgede son 30 yılda yaşananlara ve teröre bağlamak da çok doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

Bu bağlamda, dinsel, etnik, kültürel v.b. temellerde ortaya çıkan kültürel kimlik taleplerini ve çatışmaları anlamadan ve uzun dönemli kalıcı çözümler bulmadan, gelecek için istikrarlı ve güvenli bir Türkiye resmi çizmek pek mümkün görülmemektedir.²

Ayrıca terörün kimlik taleplerine etkisini incelemek gerekmektedir. Kimlik taleplerinin çatışmacı bir paradigma içermesi diyalog ortamının geliştirilmesini engellemektedir. Bu nedenle diyalog her şeyden önce şiddet karşıtı olmalı ve mücadele sonrasına ertelenmemelidir. Çünkü her erteleme, özgürlüğe yeni bir darbe vurmaktır ve aslında diyaloga erişmeyi de imkânsız kılmaktadır.

Bölgede bugün itibariyle çatışma sonrası döneme dönük değerlendirmelerin yapılması ve projelerin üretilmesi de önem arz etmektedir. Bunun yapılabilmesi için temel şart sağlıklı ve özgür bir diyalog atmosferinin yaratılmasıdır. *“Çatışma sonrası toplumda, şiddet yöntemi dışındaki her türlü konuşma biçiminin doğal kabul edilmesi gerekir. Ancak diyalog sürecini ‘sağlırlar diyaloguna’ dönüştürecek yaklaşımlar uzlaşmayı zorlaştırmaktadır ve eski gerilim sürecini yeniden aktive etmek gibi bir riski kendi içinde taşımaktadır. Her iki taraf da karşılıklı hassasiyetlere duyarlı kalarak iletişimci bir siyaset dili geliştirdikçe özgürlüğün önü daha fazla açılacaktır.”*³

Çözüm noktasındaki temel problem ve engel; barış sürecinin başlatılması ve sürdürülmesinde her iki toplum kesiminde de gözlenen, toplumsal kültüre ait değerler tarafından da beslenen

¹ E. Fuat Keyman, “Türkiye’de Kimlik Sorunları ve Demokratikleşme” *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı: 41, Mayıs-Temmuz 2007, s. 217-230.

² Bkz. Keyman, a.g.e.

³ Uğur Kömeçoğlu, “Çatışma Sonrası Toplum: Ulusal Güçlerle Yerel Güçler Arasındaki Diyalektik, Diyalogcu Kamusal Alan ve Demokratikleşme, Yayınlanmamış makale (BİLGESAM tarafından hazırlıkları devam eden editörlü kitap içerisinde yayınlanacaktır).

radikal söylemlerdir. O halde, barış süreci için problem teşkil eden bu engeller nasıl aşılmalıdır?

Her iki taraf için de insan sevgisini ve yaşama hakkını ön plana çıkaran yeni bir siyaset dilinin geliştirilmesinin barış sürecinin başlatılması ve sürdürülmesi için kilit nitelikte olduğu bilinmelidir. Demokratik açılım sürecinin, pek çok hata ve eksikliklerine rağmen bu barış sürecinin başlangıcı olarak düşünülen bir girişim olarak değerlendirilmesi de mümkündür. Barış arayışındaki tarafların her adımda, hemen karşı tezler öne sürmek ve karşıt suçlamalara başlamak yerine kendi iç muhasebelerini ve özelleştirilerini yapmaları uzlaşma çabalarını güçlendirecektir.⁴

Türkiye’de tüm süreçler gibi modernleşme sürecinin de devlet-merkezci ve yukarıdan-aşağıya işlediği gerçeğini göz önünde bulundurduğumuzda, bu tarzda ortaya konacak girişimlerin sonu krizlerle bitecek toplum mühendisliği projelerini doğurması en azından bugün için kaçınılmazdır. Bu nedenle, toplumsal bağlamda bir yeniden yapılanma ‘kültürel kimlik’ taleplerini de dikkate almak zorundadır. Bu noktada şu anahtar soruların sorulması gerekmektedir:⁵

- i. Kültürel kimliği nasıl anlamamız gerekir?
- ii. Kimlik temelli taleplere ve çatışmalara nasıl yanıt vermeliyiz?
- iii. Kimlik taleplerine, şiddete kaymadan demokratik müzakere zemininde uzun dönemli hangi kalıcı çözümleri bulmalıyız?
- iv. Yukarıdakilere paralel olarak terör örgütünün silah bırakmasını nasıl sağlayabiliriz?

“Diyalog adına tek taraflı doktriner ideolojiler öne sürmek faydasızdır. Bu tür ideolojiler, diyaloga değil iletişimin kopmasına neden olurlar. Barış süreci, tarafların tümü için hegemonik ve aşırı himaye edici söylemlerden kaçınarak işletilmelidir. Kimse vatandaşları tek başına himaye etmeye çalışarak, kendisini, sürecin tek aktörü gibi görmemelidir. Aksi takdirde, eskiden var olan ve hem etnikçilikten hem de otoriter milliyetçilikten gelen tek aktör patolojisi, yeni biçimleriyle karşımıza çıkacaktır. Bunların yerine bölgedeki toplumsal “etkileşim” düzeneklerini ortaya çıkarmak gerekmektedir.”⁶

⁴ Kömeçoğlu, a.g.e.

⁵ Bkz. Keyman, a.g.e.

⁶ Kömeçoğlu, a.g.e.

Kültürel kimlik olgusu temelinde yapılan talepler ve çatışmalara uzun dönemli kalıcı çözüm bulunmasını sağlayacak ipuçları⁷ aşağıda özetlenerek verilmiştir. Bu ipuçları, Türkiye’de yaşanan kültürel kimlik temelli problemleri anlamamıza önemli katkılar sağlayacaktır:

- i. Kültürel kimlik talepleri reddedilerek, bastırılarak, görmezlikten gelinerek çözümlenemez.*
- ii. Kültürel kimlikleri ekonomik ve siyasal öğelere ve ilişkilere indirgeyerek anlama girişimi, hem kuramsal ve yöntemsel olarak sınırlı ve sorunludur, hem de kimlik taleplerine ve çatışmalarına çözüm bulmada başarısızdır.*
- iii. Kimliğin siyasallaşma süreçleri hem çoğulculuk/demokratikleşme ekseninde, hem de köktencilik/milliyetçilik ekseninde olabilmektedir.*
- iv. Kimlik taleplerine ve kimlik çatışmaları çözüm sürecine, kimlik-devlet ve kimlik-kimlik ilişkileri temelinde yaklaşıldığı sürece, kimlik-içi ilişkilerin düzenlenmesi üzerine tartışmak ve eleştirel çözümlene yapma olanağı ortadan kalkacaktır. Bu da, bir taraftan tanınma siyasetlerinin milliyetçilik ve köktenci bir nitelik kazanma olasılığını yükseltirken, diğer taraftan kimlik taleplerine demokratik çözüm üretme olasılığını azaltacaktır.*
- v. Kültürel kimlik olgusuna bir bütünsellik ve genelleme içinde değil, aksine farklılaşmış ve çok-boyutlu bir kimlik tartışması ve çözümlenmesi temelinde yaklaşılmalı. Bu, farklı kültürel kimlikleri, kimlik taleplerini ve çatışmalarını kendi farklı bağlamları içinde anlama, tartışma ve çözüm arayışı içine girme anlamına gelmektedir.*
- vi. Kültürel kimlik taleplerine ve çatışmalarına farklılaşmış ve çok-boyutlu bir yöntem içinde yaklaşmak, ama aynı zamanda, bu taleplere ve çatışmalara demokratik çözüm önerileri üretmek için, ortak bir dile, ortak bir hareket alanına ve bir siyasal uzlaşmaya gereksinimiz vardır.*

⁷ Keyman, a.g.e.’den özetlenerek aktarılmıştır. Keyman çözüme dönük ipuçlarını şu kaynaklardan derlediğini belirtmektedir: A. Sen, **Identity and Violence**, W.W. Norton and Company, New York, 2006; K.A. Appiah, **Cosmopolitanism**, W.W. Norton and Company, 2005; S. Benhabib, **The Rights of Others**, Cambridge, Cambridge University Press, 2004; C. Mouffe, **On The Politics I**, London, Routledge, 2005; A. Appadurai, **Fear of Small Numbers**, Durham, Duke University Press, 2006; C. Taylor, **Modern Toplumsal Tahayyüller**, İstanbul, Metis, 2006.

TOPLUMSAL ALGILAR

Bir Problem Göstergesi Olarak Kürtlerde Ayrımcılık Algısı⁸

Bölgeye yönelik, devlet tarafından ortaya konulan bazı yanlış politikalar, kamu görevlileri eliyle yapılan hatalar, bölgedeki mağduriyet ile birleştiğinde, Kürt kimliği üzerinden olumsuz propagandalar üretilmesine, “Tüm mağduriyetlerin insanlar Kürt olduğu için devlet tarafından maksatlı olarak yaratıldığı” tezinin işlenmesine zemin hazırlamıştır.

Bugün gelinen nokta itibarıyla, bölgede yaşayan Kürt kökenli insanların pek çoğunun, ortak değer ve sembollerle ilgili problemi olmamakla birlikte, bu insanların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak ile Türk olmayı aynı anlamda görmediği ve Türklüğü bu vatanında yaşayan insanlar için ortak bir üst kimlik olarak kabul etmediği görülmektedir. Türk kavramının bir üst kimlik olarak kabulü yönündeki resmi söylem, Kürt kimliğinin inkârı yönünde bir dayatma ve bugüne kadarki problemlerin kaynağı olarak algılanmaktadır. Bu noktada, insanların önemli bir kesimi, ister bilinçli olarak ister propaganda etkisiyle olsun, okullarda okutulan “Ant” ve yerleşim yerlerinden görülecek şekilde tepelere ve dağlara yazılan “Ne Mutlu Türküm Diyene” vecizesini kendi Kürt etnik kimliklerine bir tehdit ve baskı unsuru olarak görmektedir.

BİLGESAM tarafından yapılan anket çalışması⁹, bölgedeki Kürtlerin yaklaşık yarısının sosyo-kültürel temelde ayrımcılık hissettiğini göstermiştir. Algılanan ayrımcılığın etnik temelde olduğunu düşünen ve vurgulayanların oranı ise %16 düzeyinde kalmaktadır. Bu verilerden hareketle; bölge insanının, yoksulluk, eğitim ve sosyal yaşam seviyesinin düşüklüğü sonucu sosyal tabaka temelli bir ayrımcılığa maruz kaldığı; kültürel farklılık ve kullanılan dil/şive farklılığının da günlük yaşamdaki ayrımcılığı artırdığı söylenebilir.

Aynı çalışma verilerine göre; sosyo-kültürel temeldeki ayrımcılık algısı, PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde (Ağrı, Batman, Bitlis, Bingöl, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şırnak, Van, Tunceli) yaşayan Kürtler arasında %60, Mersin ve İstanbul’un göç ile oluşan varoş kesimlerinde yaşayan Kürtler arasında %54 düzeyinde iken, PKK eylemlerinin fazla

⁸ Bu başlıkta verilen bulgu ve tespitler, BİLGESAM tarafından gerçekleştirilen iki farklı alan çalışması ve bu çalışmaların, “Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi (Ekim 2009)”, “Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi: Mülakat Raporu (Mayıs 2010)” isimli raporlarına dayanmaktadır. Birinci çalışmaya ait rapor www.bilgesam.org adresinde özet olarak yayımlanmıştır. İkinci çalışmaya ait mülakat raporu ise web sitesinde yayımlanmamış, ancak kitap olarak yayımı konusundaki çalışmalar devam etmektedir.

⁹ BİLGESAM, “Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi”, s. 157, Ekim 2009, www.bilgesam.org adresinde özet olarak yayımlanmıştır.

yaşanmadığı diğer doğu ve güneydoğu illerindeki Kürtler arasında %37 düzeyine düşmektedir.

Etnisite temelindeki ayrımcılık iddiası, bir şeyler üretme çabasında olmayan ve liyakat anlamında son derece yetersiz olan aktörlerin kendi kişisel hesapları ve kıskançlıkları temelinde şekillenen bir söylem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Etnisite temelindeki ayrımcılık algısında, bölgede yaşanan pek çok sorunun üzerine bina edilen olumsuz propagandaların etkisini de vurgulamak gerekmektedir. Kürt olduklarını söyledikleri anda, önlerindeki tüm kapıların kapanacağını söyleyenlerin bu konudaki endişe ve kaygılarının yok sayılması veya tamamen bir algı yanılması ibaret olarak tanımlanması da mümkün değildir.

Gerek bölgede yaşayan, gerekse göç eden Kürtlerin yeterli eğitim alamamaları, nitelikli işgücü kapsamında değerlendirilmelerini ve iş bulmalarını zorlaştırmakta, özellikle Batıda toplumsal doku ile kaynaşmalarını ve sosyalleşmelerini yavaşlatmaktadır. Bu sancılı sosyalleşme döneminde olumsuz propagandaların da etkisiyle ayrımcılık algısı güçlenmektedir. Ayrıca işsiz kalan insanların uygun olmayan yollara sapmaları ve kötü niyetli insanlar tarafından istismar edilmeleri, kaçınılmaz olarak dışlanmayı beraberinde getirmekte, bu da sonuçta ayrımcılık algısını beslemektedir. İyi bir eğitim ve iyi bir iş elde etme fırsatını yakalamış Kürt kökenli vatandaşlarda bu sorun çok daha az gözlenmektedir.

Ayrımcılık algısının temelinde, ikinci ağızdan anlatılan hikâyelerin ve ayrılıkçı propagandaların etkisinin yüksek olduğu dikkate alınır, ayrımcılık algısını besleyen şeyin olaylar ve olgular kadar algılar olduğu da görülecektir. Ancak sebebi ne olursa olsun, önemli olan ve araştırılması gereken şey insanların böyle bir algıya sahip olmalarıdır. Çünkü bu algı değiştirilemediği sürece bölge insanı için gerçek budur ve olaylara yön verecek olan da bu algılardır. Ayrıca bu algıların, örgüt tarafından istismar edilmesiyle, bölgedeki etnik bilincin yükselmesinde bir manivela oluşturduğunun da dikkatten uzak tutulmaması gerekmektedir. Dolayısıyla algıların gerçekte yanlış olmasının pratikte hiçbir değeri de yoktur.

Ayrımcılık algısını oluşturan ve besleyen en önemli faktörlerden birisi de örgütün bölgedeki yoğun propagandasıdır. Bu propaganda ROJ TV kanalıyla ve örgütün bölgedeki uzantıları vasıtasıyla etkili olarak yürütülmektedir. ROJ TV yoluyla yapılan propagandaların, bölgedeki insanlar arasında hissedilen ayrımcılık algısını %5 oranında ve PKK/Öcalan'a güveni yaklaşık %17 oranında artırdığı bulgulanmıştır.¹⁰

¹⁰ BİLGESAM, 2009, a.g.e., s. 245-249.

Var olan bu ayrımcılık algısı temelinde, hem devlet hem de toplumsal düzeyde bir özeleştirinin mutlaka yapılması gerekmektedir. Ancak bu ayrımcılık algısını ve yaşanan mağduriyetleri, kimlik temelinde indirgeyerek, tarafları diyalog karşıtlığına götürecek bir siyaset söylemine dönüştürmek de, Kürt hareketi ve aydınları arasında içine düşülen temel hatalardan birisi olarak tanımlanabilir.

Türklerin Kürtlere Bakışı ve Ayrımcılık

Batıda yaşayan Türkler arasında, Doğulu olan herkesin doğrudan Kürt olarak kabulü ve dışlanması son dönemlerde daha fazla gözlemlenir hale gelmiştir. İnsanların hafızalarında, giyimi, davranışları ve şiveleriyle belirgin bir Doğulu insan tiplemesinin var olduğu ve bu tanımın doğrudan Kürtlükle özdeşleştirildiği görülmektedir.

Ayrıca daha önemli bir yanılsama ise, Kürt kökenli herkesin batıdaki Türkler arasında PKK'lı ve bölücü olarak görülmesi yönündeki artan eğilimdir. Türklerin Kürtlere bakışındaki temel kırılma noktalarından bir diğeri ise; batıda yaşayan Kürt kökenli alt sosyal tabakadan insanlar veya mafya gibi illegal oluşumlara karışanlardan da etkilenerek, etnik kimlik temelinde Kürt kökenli kişilere bazı olumsuz kişilik özelliklerinin bir kalıp yargı (stereotype) olarak yakıştırılmasıdır.

Son yıllarda Batıda yaşanan gerilimler, Türkler arasında, Kürtler hakkında artmaya başlayan olumsuz görüş ve algıları artırmış ve özellikle batı illerinde ayrımcılık yönündeki davranışları tırmandırmıştır. Batıda yaşanan dışlayıcı davranışlar, bölgeye göç etmiş veya iş imkânları nedeniyle geçici olarak bulunan Kürtlerin ayrımcılık algısının yükselmesine de neden olmaktadır.

Batıdaki Türkler arasında Kürtlere karşı mevcut olan yargılar, doğuda insanların birlikte yaşadığı illerde Türk-Kürt kökenli vatandaşlar arasında görülmemektedir. Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Elazığ, Erzurum, Urfa vb. illerde her iki etnik kesimden de insanlar yoğun olarak bir arada yaşamasına rağmen, etnik temelli kavga ve çatışmalara rastlanmaması umut vericidir. Ayrıca, Batıda yaşanan söz konusu ayrımcı davranışın, Batıdaki pek çok yere yıllar önce yerleşen ve kaynaşan Kürt kökenli insanlardan daha çok, yeni göç eden insanlara karşı sergilendiği de görülmektedir.

Türkiye'de gerginliği seven, nefreti ve düşmanlığı yaymaya çalışan, her türlü kutuplaşmada sevinen ve rant bekleyen gruplar ve grupların arkasında olayın gerçek boyutlarını kavrayamayan kitleler bulunmaktadır. Bu noktada, Türklerle karşı nefreti yaymaya, gerginlikle tabanını büyütme çabası yapan PKK ve uzantısı unsurlar yanında, aynı şeyi yapan Türkler ve bunu destekleyen oluşumlar da mevcuttur.

Kamu Görevlilerine Güvensizlik

Güç kullanımının kaçınılmaz yan etkileri vardır. Terörle mücadele stratejisinin uzun süre güç kullanma eksenli uygulanması travmatik sonuçlar doğurmuştur. Yapılan anket çalışmasında¹¹, bölgede yaşayan Kürtler arasında %55 düzeyinde olan güvenlik güçlerine güvenin, PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde %48'ler düzeyine ve yine aynı illerde DTP (BDP)'ye oy verdiğini söyleyen Kürtler arasında %30'lara kadar düştüğü görülmektedir. Bu durum, batı illeri ile kıyaslandığında, bölgede güvenlik güçlerinin ne kadar yıprandığını göstermektedir.

Güvenlik görevlilerince gerçekleştirilen aramalar ve bu aramalarda kimi zaman eğitimsiz personelce yapılan davranış temelindeki hatalar, bugün itibariyle azalmış olmakla birlikte, çoğu zaman örgüte sempati ve kaymayı artırmıştır. Geçmişte, halk bölgede örgüt ile güvenlik güçleri arasında kalmış, güvenlik güçlerinin açmazından da faydalanan örgüt bu durumu kendi lehinde kullanmıştır. Bölgede 1990'lı yıllarda, terörle mücadelede halk-örgüt ayrımı tam olarak yapılamadığı gibi yanlış uygulamalar ve bu dönemde yaşanan bazı sertlikler de orduya güvensizliği beslemiştir.

Orduya güven noktasındaki bu problemlere rağmen, Türk Ordusunun Kürtler arasında kendi orduları olarak kabulü noktasında daha olumlu görüşlerin varlığının vurgulanması gerekmektedir. Yapılan çalışma,¹² Türk Ordusunu sahiplenme düzeyinin (Soru: 'Türk Ordusu bizim ordumuzdur' şeklinde sorulmuştur.) Terörün yaşandığı illerde %75'ler, terörün fazla yaşanmadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde %90'lar düzeyinde olduğunu göstermiştir. Bu bulgular, güven değerleri ile çelişkili gibi görülsede; güven değerlerinin daha düşük olmasının, ordunun bölgedeki görevleri ve faaliyetleri esnasında yaptığı hatalar ve teröristle mücadelenin kaçınılmaz yan etkilerinden kaynaklandığı ve ordunun ortak bir kurum olarak kabulünde değerler bağlamında bir sorun olmadığı anlaşılmaktadır.

Araştırma sonuçları,¹³ güven değerleri noktasında, benzer bir durumun diğer kamu kurumları ve yöneticileri için de geçerli olduğunu göstermektedir. Bölgede yaşayan Kürtler arasında genel anlamda %61 düzeyinde olan devlete güven, PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde %56 düzeyine ve yine aynı illerde DTP (BDP)'ye oy verdiğini söyleyen Kürtler arasında %34 düzeyine düşmektedir. Bölgedeki vali ve kaymakamlara Kürtler arasında %56 düzeyinde olan güven, PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde %52 düzeyine ve yine aynı illerde

¹¹ BİLGESAM, 2009, a.g.e., s. 221,238.

¹² Salih Akyürek, "Kürtler ve Zazalar ne Düşünüyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakış", *BİLGESAM Rapor No: 26*, Ocak 2011, www.bilgesam.org adresinde yayımlanmıştır.

¹³ BİLGESAM, 2009, a.g.e., (Bulgular çalışma kapsamında ilave veri analizleri ile elde edilmiştir, ana rapor kapsamında bulunmamaktadır.)

DTP (BDP)'ye oy verdiğini söyleyen Kürtler arasında %40'lar düzeyine düşmektedir. Adli yargıya güven değerleri ise, Kürtler arasında %44 düzeyinde iken; bu güven, PKK eylemlerinin yoğun olarak yaşandığı illerde %40'lar düzeyine ve yine aynı illerde DTP (BDP)'ye oy verdiğini söyleyen Kürtler arasında %29 düzeyine düşmektedir.

Bölgede, halkın devlete bakışını büyük ölçüde kamu görevlilerinin tavrının belirlediği bilinmektedir. Yapılan çalışmada¹⁴, bölgede kamu görevlilerinden memnuniyet algısının (bu algı güven ölçeğinden farklı bir değerdir) %40'lar düzeyinde gerçekleştiği görülmüştür. Devletin yanlış politikalarının düzeltilmesi ve kamu görevlilerinin kişisel hatalarının önlenmesi durumunda bölgedeki problemlerin çözümünde önemli mesafeler alınabileceği öngörülebilir. Kamu görevlilerinin halka yakın olmalarının bütün kesimlerin beklentileri arasında yer aldığı düşünüldüğünde, güvenlik endişelerinin kamu görevlilerinin halktan uzak durmalarına bir gerekçe oluşturmaması gerekmektedir.

Son dönemde, bölgenin tamamında kamu görevlilerinin kalitesi ve davranışları boyutunda çok büyük ve olumlu bir değişme gözlenmektedir. Bir dönem halkın hiç görmediği vali, kaymakam ve emniyet müdürlerinin her fırsatta halkın içine girdikleri, kamu görevlilerinin halka bakışı ve davranışının düzelmeye başladığı gözlenmektedir. Ancak daha alt düzeydeki kamu görevlileri ile ilgili sorunların devam ettiği de görülmektedir. Bununla birlikte, halk, olumlu politika ve uygulamaların bölgede kararlılıkla devam ettirilmesi durumunda algıların zaman içerisinde düzeleceğine inanmaktadır.

Kamu görevlileri eliyle yapılan hataların, kişilerin yakınlarının ölümüne sebep olsa ve etnisite temelinde ayrımcılık olarak algılansa bile, etnisite temelinde bir düşmanlığa dönüşmediği ve Türklere karşı nefret olgusunu beslemediği görülmektedir. Kürtlerin çok büyük bir kısmının kırıncılıklarının Türklere değil devlete ve bölgede görevli, hata yapan bazı kamu görevlilerine yönelik olduğu ve halklar düzeyinde bir nefrete dönüşmediği görülmektedir.

Bağımsızlık ve Federasyon Talepleri

Daha önce ayrılıkçı düşünen Kürtler, Türkiye toprakları içinde bağımsız olmadan da özgür olarak yaşayabileceklerine inançlarını dile getirmektedir. Bu anlamda zihinsel bir dönüş ve dönüşümün olduğu görülmektedir. Bağımsız Kürt Devleti talebi oranı ana dili Kürtçe olanlarda % 9,9, Zazaca olanlarda % 7,8, iki dil grubu beraber düşünüldüğünde ise % 9,7'dir. Federasyon talebi Kürt ve Zazalar beraber düşünüldüğünde %5'dir.¹⁵

¹⁴ BİLGESAM, 2009, a.g.e., s. 247-250, Ek-E s. 21-22.

¹⁵ Akyürek, a.g.e.

Hem bağımsızlık hem de federasyon talebi bir arada düşünüldüğünde, bağımsızlık ve/veya federasyonu çözüm olarak görenlerin toplam oranı %14,7'dir. Ortaya çıkan bu resme göre; bölgede bazı sorunlar ve bu sorunlara yönelik radikal ve ayrılıkçı talepler olsa da, Kürtlerin ve Zazaların % 85'inin bağımsız bir devlet veya federasyon talebi şeklinde ortaya çıkan ve ülke bütünlüğünü tehdit eden bir talebinin olmadığı görülmektedir.

Bugün için bölge insanında, Türkiye Cumhuriyeti içinde ülkenin bir parçası olarak, kendi kültürel değerlerini de koruyarak yaşama noktasında genel bir mutabakatın olduğunu söylemek mümkündür. İnsanlar, mevcut sorunların da bu yapı içerisinde zamanla çözüleceğine inanmaktadır.

Kürtlerin tamamına yakını ve pek çok Türk, verilecek kültürel hakların ileride bağımsızlığa gidecek bir zemini hazırlamasının söz konusu olmadığını, bu hakların tam aksine kaynaşmayı artıracaklarını vurgulamakla birlikte; bazı Türkler, bu hakların ayrımcılığı körükleyeceği, bu tür isteklerin arkasının gelmeyeceği ve benzer taleplerin ileride farklı gruplar tarafından da gündeme getirileceği konularında endişeler taşımaktadır.

PKK/Öcalan ve BDP'ye Bakış

Bölgedeki Kürt kökenliler arasında PKK/Öcalan'a güven düzeyi %20'lerin altında kalmaktadır. Sempati düzeyi biraz daha yüksek olmakla birlikte, PKK/Öcalan'a güven bazı alt gruplarda ve bölgesel olarak yükselebilmektedir. Bölgede Öcalan'a sempati düzeyi Öcalan'a güvenden daha yüksek düzeyde seyretmesine rağmen, pek çok Kürt kökenli vatandaş, Öcalan'ın Kürt halkının temsilcisi olarak lanse edilmesi ve Kürt Milliyetçiliği ile PKK/Öcalan'ın özdeşleştirilmesi yönündeki çaba ve söylemlere tepki göstermektedir.

Bugün itibarıyla, Kürtlere Türkiye'de verilen veya verilmesi tartışılan tüm hakların PKK ile kazanıldığı, Devletin bu hakları vermek zorunda kaldığı ve bu sebeple, PKK/Öcalan'ın hali hazırda Kürtlerin bir sigortası olduğu yönündeki propagandalar, bu yöndeki kanaat ve söylemler, halk arasında belirli bir kesimde Kürt milliyetçiliği ile PKK/Öcalan'ın özdeşleştirilmesinin nedenlerinden birisi durumundadır.

Terör ve gerginlikten bıkan insanlardan bir kısmı bölgede BDP'yi bir çözüm aracı olarak görmektedir. İnsanlara göre; BDP'nin Kürt kimliği ile Kürtlerin haklarını savunacağı ve sorunlarını çözeceği iddiasıyla ortaya çıkması, partinin bölgede iktidar partisi ile birlikte çözüm için iki büyük aktörden birisi olmasını sağlamıştır.

Son yerel seçimlerde DTP (BDP) taraftarlarının, pek çok sandıkta baskı yarattıkları, il ve ilçelerde her seçim sandığı bölgesinde toplanan parti taraftarlarının halkın özgür iradesini

etkileyecek sözlü ve fiili müdahalelerde buldukları, sandık görevlilerinin oy kullanımında usulsüzlük yaptıkları veya farklı gerekçelerle bu usulsüzlüklere göz yumdukları, pek çok seçim bölgesinde dile getirilen şikâyetler arasında yer almaktadır. Seçim öncesinde ve sonrasında BDP ve PKK sempatanları tarafından yapılan propagandalarla, DTP (BDP)'ye oy vermeyenlerin, hainlik gibi pek çok olumsuz sıfatla damgalanması, bölgede dile getirilen psikolojik baskı ve propaganda yöntemlerinden birisi olarak dikkati çekmektedir. Tedbir alınmadığı takdirde 2011 seçimlerinde de benzer durumlar yaşanabilecek ve halkın özgür iradesi sandığa tam olarak yansımayaabilecektir.

*“Kürt siyaseti de barışçı müzakere muhatapları çıkarma potansiyeline sahiptir; fakat etnik örgütçülük böyle bir potansiyelin önünü kesmeye çalıştığı ölçüde barış sürecine yaklaşmak zorlaşacaktır.”*¹⁶ Bugün itibariyle, BDP'ye alternatif ve etkin yeni bir siyasi oluşumun canlanmasının da PKK faktörü nedeniyle kolay olmadığı görülmektedir.

Kürtler ve Zazaların Ortak Değer ve Sembollere Bakışı¹⁷

İstiklal Marşı ve Türk Bayrağı gibi ortak değer ve sembollerin kabulü ile Türkiye topraklarında Türklerle beraber yaşama noktasında; Kürt kökenli, Zaza ve Arap kökenli vatandaşlar arasında toplamda %80'lerin ve hatta bazı boyutlarda %90'ların üzerinde bir isteklilik ve mutabakatın olduğu görülmektedir. Ayrıca insanların çok yüksek bir yüzdesinin ortak değerler ve sembollerle bir probleminin olmadığı da söylenebilir.

Ortak değer ve sembollerin kabulü ile Türkiye topraklarında Türklerle beraber yaşama konularında terörün fazla yaşanmadığı illerde (Adıyaman-Elazığ-Erzurum-G.Antep-K.Maraş-Malatya-Ş.Urfa) %85 ve üzerinde çıkan isteklilik ve olumlu bakış, terörün yaşandığı illerde ve bölge dışında göç ile oluşan mahallelerde yine yüksek olmakla birlikte göreceli olarak daha düşük değerlerdedir.

Ortak değer ve sembollere bakış; tüm sorularda yüksek olarak bulgularanan Araplar arasında yaşanan bölgeye göre farklılaşmazken, Zazalarda bu farklılaşma terörün yaşandığı ve yaşanmadığı il ayrımında çok daha düşük düzeyde kalmaktadır. Ortak değer ve semboller noktasında bölgeler arası asıl farklılaşma, Kürt kökenli kişilerde gözlenmektedir. Göç ile oluşan mahalleler ile terörün yaşandığı illerde bu değerlere dönük algılar, terörün yaşanmadığı il grubuna göre önemli derecede daha olumsuzdur. Ayrıca, göç ile oluşan

¹⁶ Kömeçoğlu, a.g.e.

¹⁷ Bu alt başlıktaki bulgu ve tespitler Salih AKYÜREK tarafından hazırlanan “Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor? Ortak Değer ve Sembollere Bakış” adlı BİLGESAM raporunun sonuç bölümünden aktarılarak düzenlenmiştir. Rapor, www.bilgesam.org adresinde yayımlanmıştır.

mahalleler ile terörün yaşandığı illerdeki kişilerin araştırılan konulardaki tutum ve eğilimlerinin önemli derecede benzeşmesi vurgulanmaya değerdir.

Ortak değer ve sembollere bakış ile Türkiye topraklarında Türklerle beraber yaşama konularına etnik köken ve mezhep değişkenleri temelinde bakıldığında, bu konularda en olumsuz tavrın Kürt Aleviler ve Zaza Alevilerde olduğu görülmektedir. Ancak bu konularda, terörün fazla yaşanmadığı illerdeki Kürt Alevilerin eğilimlerinin %80'lerin üzerinde, Türk Alevilerin eğilimlerinin ise %90'ların üzerinde olumlu olması; kişilerdeki olumsuz bakışın, sadece etnik köken ve mezhep temelinde açıklanamayacağını, yaşanan bölgeye ait şartlar yanında geçmişten gelen travmatik etkilerin de algıların oluşmasında önemli bir parametre olduğunu göstermektedir.

'Türklerle Kürtlerin ortak bir geleceği vardır' görüşüne ait değerlerin, Kürt Alevilerde ve Zaza Alevilerde ortak değer ve sembollere göre çok daha olumlu (%75'ler düzeyinde) olması, beraber yaşama konusunda, en olumsuz gruptaki istekliliği ortaya koyan oldukça önemli ve dikkat çekici bir bulgudur. Bu bulgu birlikte yaşamayı kolaylaştıracak kuralların uygulanmasının gerekliliğine işaret ettiği gibi Alevi açılımının geniş katılım ve destek sağlanarak sürdürülmesinin de önemini ortaya koymaktadır.

Kürtler ve Türkler Arasındaki İlişkiler ve Algı Farklılaşması

Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde olduğu kadar batı illerinde de Kürt kökenli vatandaşlar arasında inançlar, partiler ve politikalar üstü bir Kürt kimliği duyarlılığının temel bir mağduriyet ve ayrımcılık algısı ile birlikte geliştiği ve bu duyarlılığın zamanla siyasi bir söylem ve tutuma dönüştüğü görülmektedir. BDP'nin yürüttüğü etnisite ve kimlik temelli siyasetle bu duyarlılığı kendi lehine çevirmeye çalıştığı ve bunda da kısmen başarılı olduğu gözlenmektedir. Bu durum, son yıllarda artan etnik duyarlılıkla birlikte, Kürt Sorunundan Kürtçülüğe doğru bir evrilmeyi de beraberinde getirmiştir.

Yapılan çalışmalar, doğu ve güneydoğu illerinde yaşayan Türklerin Kürt kökenlilerle ilgili ve onlarla beraber yaşama konusunda bir ayrışma ve olumsuzluk yaşamadığını göstermektedir. Bu eğilimler Kürt kökenliler için de geçerlidir. Ancak batı illerinde yaşayan Türklerin Kürt Kökenlilerle ilgili görüşlerinin büyük oranda olumsuz olduğu görülmektedir. Bu olumsuz algıların ve bazı önyargıların sebeplerini analiz etmek ve tartışmak elbette önemlidir ve bu konuda yeni çalışmaların da yapılması gerekmektedir. Bu noktada tartışılması gereken; Kürt kökenlilerle ilgili Türklerdeki olumsuz algıların, DTK ve BDP tarafından ortaya konulan taleplerle ve kullanılan tehdit içeren dil ve üslup ile daha da keskinleşmesi ve bu konuda önemli bir kırılmanın yaşanma ihtimalidir. Toplumsal algılarda yaşanacak böyle bir kırılma, beraber yaşanan pek çok batı ilinde ilişkileri provokasyona ve çatışmaya açık hale

getirebilecek ve çözüm arayışlarını sabote edebilecektir. Dolayısıyla, son dönemde kırılma yaratan bildiri ve söylemler ile ortaya konulan bazı uç talepler toplumsal barışa ve çözüme hizmet etmemektedir.

DTK ve BDP tarafından yayımlanan bildirimler ve bu kapsamdaki söylemlerde "*birlikte yaşama iradesi*" nin altı çizilse de; bayrak, dil ve diğer semboller noktasındaki taleplerin, farklılıkların kabulünden çok kutuplaşmaya hizmet etmesi kaçınılmazdır. Bu taleplerin, tartışma zemininden fiili uygulamalara dönüştürülmesi ise niyetler ve hukukilik temelinde yeni endişeleri doğurmaktadır. Kürtçenin kamusal alana taşınması, bizzat BDP tarafından yürütülen gerginlik politikalarının ve örgüt temelli tehditlerin de etkisiyle, yakın gelecekte bölgede bazı illerde dil temelinde yeni kutuplaşmaların yolunu da açabilecektir.

Pek çok kişinin benzetmesi ile Türkiye’de bir Kürt Sorunu kadar, bu sorunun çözümü önünde, kin ve düşmanlıkları besleyen algılara dayalı bir Türk Sorunu da tanımlanabilir. Bu noktada, Kürtler için üretilecek çözümler, gerekli hassasiyetler gösterilmediği ve iyi anlatılmadığı takdirde daha üst düzeyde toplumsal gerginlikler ve çatışma riskini de taşımaktadır.

Kürtlerin geçmişte kimliklerinin ve dillerinin tanınması ve kabulü noktasında sorunlar yaşadıkları ve bir kısmının yaşanan bu süreci asimilasyon olarak adlandırdığı bir gerçektir. Ancak bugün itibariyle kimlik konusundaki talep ve duyarlılıklar üst düzeyde olmakla birlikte; iddiaların aksine, Kürtlerin asimilasyon endişesi yaşadığını söylemek mümkün değildir. Bu noktada Türkler hangi endişeleri yaşamaktadır? Bu konunun da ortaya konulması gerekmektedir. Batıda yaşayan Türklerin, yoğun göç ile batıya yerleşen Kürtlerle beraber yaşama noktasında endişe ve önyargılarının olduğu söylenebilir. Aynı bağlamda; Türkler, feodal yapı ve şiddet içeren örüntülerinin göç eden kişilerle batıya taşınmasından ve terörden de endişe duymaktadır.

PKK’lıları kapsayacak bir af konusunda da Türkler ve Kürt kökenliler arasında belirli noktalarda benzeşmeler gözlenmektedir. Türkler, dağda suça bulaşmış teröristleri de kapsayan genel bir affin düşünülecek son şey olduğuna inanmaktadır. Genel bir af konusunda pek çok Kürt kökenli vatandaş da endişelerini dile getirmekte ve suça bulaşmış olanların mutlaka cezasını çekmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu insanlar, suç işleyenlerin dağdan inmesi ve af kapsamında serbest kalması durumunda, bedel ödemiş insanlar olarak toplum içerisinde tehdit ile de olsa bir ayrıcalık talebini her zaman gündeme getireceğini vurgulamaktadır.

Bunun yanında, Kürt milliyetçisi olarak kendisini tanımlayan bazı kişiler ise, dağdakilerin suçlu veya terörist olarak adlandırılması ve bu konudaki yasal düzenlemelere ‘af’ adının verilmesine dahi tepki göstermektedir. Af konusunda Türkler ve Kürtlerde milliyetçi

kesimlerin bir uzlaşma noktasından uzak görüşler ortaya koydukları ve keskin oldukları da dikkati çekmektedir.

BİLGESAM ve diğer pek çok kişi ve kuruluş tarafından yapılan alan çalışmaları ve bu konulardaki tespitler birleştirildiğinde, Türkiye’de Türklerin ve Kürt kökenli vatandaşların, (%10’u geçmeyen daha radikal kitle dışında), özerklik ve temel haklar bağlamındaki düşünceleri, farklılaşma ve benzeşme noktasında şu şekilde özetlenebilir:

<i>Kürt kökenli vatandaşlar</i>	<i>Batıda yaşayan Türkler</i>
<i>Kürt kimliğinin tanınması yönünde son yıllardaki olumlu gelişmeler memnuniyetle karşılanmakta, geçmişte bu konuda yapılan hataların devlet tarafından ifade edilmesi uzlaşma ve beraber yaşama için yeterli görülmektedir.</i>	<i>Kürt kimliğinin tanınması yönünde son yıllardaki olumlu gelişmeler memnuniyetle karşılanmakta, Kürt kimliğinin anayasal çerçevede tanınmasının yanlış ve olumsuz sonuçlar doğuracağına inanılmaktadır.</i>
<i>Kimliklerinin tanınması ve resmi dil ve öğrenim dili olan Türkçe yanında, Kürtçenin öğrenilmesine resmi müfredat içerisinde seçmeli ders olarak yer verilmesi istenmektedir.</i>	<i>Kürtlerin görüşleri ile örtüşen bir mutabakat var.</i>
<i>Kürtçenin öğrenim dili olmasının Kürtlere hiçbir ekonomik ve sosyal katkı sağlamayacağına inanılmakta, tercih edilebilir ve uygulanabilir bir öneri olarak da görülmemektedir.</i>	<i>Kürtçenin öğrenim dili olarak uygulanmasının, kutuplaşmayı derinleştireceğine ve ülkeyi bölünmeye götüreceğine inanılmakta ve uygulanabilir bir öneri olarak da görülmemektedir.</i>
<i>Kürtlere daha fazla kültürel hak verilmesi gerektiğine ve bu hakların Türkiye’nin birliğine zarar vermek bir yana Kürtlerin aidiyet duygularını daha da artıracığına inanılmaktadır.</i>	<i>Kürtlere daha fazla kültürel hak verilmesinin Türkiye’nin birliğine zarar vereceği ve bu tip taleplerin arkasının gelmeyeceği yönünde şüpheler bulunmaktadır</i>
<i>Bağımsız devlet gibi bir amaçlarının olmadığı ifade edilmektedir.</i>	<i>Kürtlerin nihai amacının bağımsız devlet kurmak olduğuna inananlar bulunmaktadır.</i>
<i>Federasyon ve bağımsızlık taleplerinin Kürtleri daha totaliter ve refah anlamında daha geri bir konuma iteceğine inanılmakta ve destek verilmemektedir.</i>	<i>Kürtlerin nüfus artış hızlarına da vurgu yapılarak, gelecekte tüm Türkiye’de ve Türk siyasetinde hâkim aktör olma veya bağımsız Kürdistan’a daha kuvvetli gitme gibi bir gizli niyetten şüphe duyulmaktadır.</i>

<p><i>Tüm Türkiye topraklarında kimliklerini ve dillerini gizlemeden ve ayrımcılığa uğramadan özgürce yaşama talebi dile getirilmektedir.</i></p>	<p><i>Göç eden Kürtlerle birlikte, şiddet içeren töre ve geleneklerin batıdaki yerleşim yerlerine taşınacağına, bu insanların mafyalaşma ve baskıcı tavırlarla kültürel dokuyu bozacağına inanılmaktadır.</i></p>
<p><i>Türkiye tarihinde ve bu günkü medeniyet düzeyinde iki toplumun ortak katkıları olmasına rağmen Kürtlerin bu ortaklıktan dışlandığına inanılmaktadır.</i></p>	<p><i>Türkiye tarihinde ve bugünkü medeniyet düzeyinde Kürtlerin katkısı konusunda, milli eğitim müfredatının da etkisiyle önemli şüpheler bulunmakta, bu insanlar yönetilmesi problemleri bir halk kitlesi olarak görülmektedir.</i></p>
<p><i>Devletle PKK arasında sıkıştıklarına ve devlet tarafından tam olarak temsil edilmediklerine inanmakta ve ne PKK ne de BDP tarafından temsil edilmek istememektedirler.</i></p>	<p><i>BDP'nin Kürtleri temsil etmediği ifade edilmekle birlikte; oranı azımsanmayacak bir kesimde her doğuluyu Kürt ve her Kürt'ü PKK'lı görme gibi bir eğilim de gözlenmektedir.</i></p>
<p><i>Ülkenin ortak değer ve sembollerini kabul aidiyet noktasında oldukça olumlu algılara sahiptirler.</i></p>	<p><i>Ülkenin ortak değer ve sembollerini kabul noktasında Kürt radikal kesimlerle toplumun aynı veya yakın bir olumsuz çizgide olduğuna inanılmaktadır.</i></p>
<p><i>Türklerle beraber yaşama ve ortak aile bağı kurma konusunda üst düzeyde olumlu bir bakış var.</i></p>	<p><i>Kürtlerle beraber yaşama ve ortak aile bağı kurma konusundaki isteklilik Kürtlerdekinden daha düşüktür ve özellikle batı illerinde bu konudaki olumsuzluk artmaktadır.</i></p>
<p><i>Kürt kimliğini açıklayan kişilere, devlet kademelerinde görev alma ve yükselme konusunda ayrımcılık yapıldığı önemli derecede taraftar bulmaktadır.</i></p>	<p><i>Kimlik temelli bir ayrımcılık yapılmadığı, Kürtlerin bu konudaki problemlerinin eğitim ve liyakat temelindeki eksikliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.</i></p>
<p><i>Kürtlerin geçmişte asimile edilmek istendiği iddia edilmektedir.</i></p>	<p><i>Geçmişte, Kürtlere karşı devletin bazı yanlış strateji ve politikalarının olduğu kabul edilmektedir.</i></p>
<p><i>Kürtlerin geçmişte devlet ve Türkler tarafından sömürüldüğü iddia edilmektedir.</i></p>	<p><i>Kürtlerin bu ülkeye geçmişte hiçbir katma değer kazandırmadığı, bölge insanının ürettiğinin ve vergilerinin kat be kat fazlasının bölgeye aktarıldığı ve Kürtlerin temelde feodal yapı ve Kürt aktörlerce sömürüldüğü iddia edilmektedir.</i></p>
<p><i>İnsanlar devletin bölgeye atanan yöneticilerine hep yüksek değer atfedip onlara öykünürken, kucaklanmak bir yana hak etmedikleri bir ayrımcılığa, aşağılama-ya ve adaletsizliğe maruz kaldıklarına inanmaktadırlar.</i></p>	<p><i>Kürtlerin geçmişte ayrımcılığa ve aşağılanmaya uğradığı kabul edilmekte, ancak bunun temel nedeninin, bu halkın düşük eğitim/ kültür düzeyi ve bunun da etkili olduğu yaşam tarzı ve törelerinden kaynaklandığına inanılmaktadır.</i></p>

DEMOKRATİK AÇILIM SÜRECİ

Ülkede birlik ve beraberliğin güçlendirilmesi, temel hak ve özgürlükler alanında beklentileri de karşılayacak şekilde adımlar atılması ve yıllardır süregelen terörün sonlandırılması amacıyla Temmuz 2009 tarihinde ‘Demokratik Açılım’ adı altında bir süreç başlatılmıştır.

“Türkiye dikey ve yatay stratejilerin oluşturduğu iki farklı baskı biçiminden oldukça fazla etkilenmiştir. Otoriter milliyetçiliğin antitezi olmak isteyen Kürt hareketi, şiddete dayalı bir stratejiye dönüştükçe, bölge toplumu iki otoriteryenliğin üst üste bindiği süreçlerden muzdarip olmuştur. Bir başka deyişle, toplum diyalog karşıtı stratejilerden olumsuz etkilenmiştir.”¹⁸ Bu nedenle, Demokratik Açılım sürecini, eleştiri hakkı saklı tutulmak kaydıyla, diyalog kapılarını açabilecek temelde ve planda doğru bir strateji olarak tanımlamak gerekmektedir.

Türkiye’nin bir demokratikleşme probleminin olduğu ve bu konuda alınacak tedbirlerin etnisite temeline dayanmaması gerektiği öncelikle vurgulanmalıdır. Problemin sürecin başlangıcında, çok doğru olmamakla birlikte, bir Kürt Sorunu olarak en üst makamlarca ifade edilmesi, pek çok Kürt kökenli vatandaş arasında kimliğin ve sorunun tanınması ve ifadesi anlamında memnuniyet yarattığı da görülmüştür.

Türkiye’de 2000’li yıllarda kültürel kimliklerin tanınması ve demokratikleşme bağlamında yapılan iyileştirmeler ile Demokratik Açılım Süreci kapsamındaki düzenlemeler şu şekilde özetlenebilir:

- i. İşkenceye sıfır tolerans” politikası çerçevesinde yapılan yasal değişikliklerle, işkence ve kötü muamelenin tanımının genişletilmesi, verilen cezalar artırılarak bu cezaların tecili ve paraya çevrilme imkânının kaldırılması.*
- ii. 5253 sayılı Dernekler Kanunu kapsamında dernek kurma hakkına getirilen kısıtlamalar kaldırılarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine uygun olarak örgütlenme özgürlüğünün daha üst düzeye çıkarılması.*
- iii. Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanımının daha demokratik temele dayandırılması amacıyla 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu’nda gerekli değişikliklerin yapılması.*

¹⁸ Kömeçoğlu, a.g.e.

- iv. Anayasa Mahkemesinin siyasi partileri kapatabilmesi için beşte üç çoğunluk şartının getirilmesi.
- v. Açık ve şeffaf yönetim anlayışının gereği olarak 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun çıkarılması.
- vi. Tartışma konusu olan Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılması.
- vii. İnsan hakları ihlalleriyle mücadele için 'dörtlü mekanizma' adı altında hazırlık çalışmaları devam eden kurumsal ve yasal düzenlemelerin başlatılması (Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurulu, Kolluk Gözetim Komisyonu ve İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolünün Onaylanmasına Dair Kanun Tasarısı).
- viii. 5233 sayılı Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkındaki Kanunun 2004 tarihinde yürürlüğe konması ve uygulanması.
- ix. Sosyal Restorasyon ve Kardeşlik Projesi" olarak da adlandırılan 26,7 Milyar TL'lik Bölgesel Kalkınma Eylem Planının açıklanması.
- x. KÖYDES, BELDES, SODES, Köye Dönüş ve Rehabilitasyon Projesi gibi eğitim, sağlık, sosyo-ekonomik ve kültürel alanlardaki projelerin hayata geçirilmesi.
- xi. Terörle mücadeleyi aksatmayacak şekilde, vatandaşın günlük yaşamının normalleşmesini sağlamaya dönük adımların atılması (Yol kontrollerinin azaltılması ve yayla yasaklarının asgari seviyeye indirilmesi gibi).
- xii. Cezaevlerinde tutuklu ve hükümlülerin yakınlarıyla ana dillerinde görüşmesine imkân sağlayan yönetmeliğin yürürlüğe girmesi.
- xiii. Türkçe bilmemeleri nedeniyle kamu kurum ve kuruluşlarındaki iş ve işlemlerini takipte zorluk yaşayan vatandaşlara yardımcı olmak üzere Valiliklerce idari tedbirlerin alınması.
- xiv. Farklı dil ve lehçelerin öğrenilmesi için özel kurslar açılabilmesi imkânı sağlanması.
- xv. TRT Şeş'in yayın hayatına başlaması (2009).
- xvi. Radyo Televizyon Üst Kurulu'nun özel televizyon ve radyo kuruluşlarının da farklı dil ve lehçelerde yirmi dört saat yayın yapmasına imkân veren yönetmeliğin çıkarılması.

xvii. Kullanılan farklı dil ve lehçelerle ilgili üniversitelerde akademik birimler ve bölümlerin oluşturulması ve bu konudaki gelişmelerin devam etmesi. Bu kapsamda:

Mardin Artuklu Üniversitesi kapsamında “Türkiye’de Yaşayan Diller Enstitüsü” kurulmuştur (Kürtçe-Arapça ve Süryanice dillerinde lisansüstü eğitim verilmektedir).

Diyarbakır Dicle Üniversitesi bünyesinde, “Yaşayan Diller Merkezi” kurulması üniversite senatosunca kabul edilmiştir (YÖK’ün onayı beklenmektedir). Merkez kapsamında öğrencilere Kürtçe, Ermenice, Zazaca, Süryanice ve Arapça dillerinin seçmeli ders olarak okutulması, bu dillerde öğrencilere ve halka yönelik kurslar açılması planlanmaktadır. Merkezin asgari sayıdaki akademik personelin (üç kişi) tamamlanmasını müteakip bölüme dönüştürülmesi planlanmaktadır.¹⁹

Muş Alparslan Üniversitesi’nde 4 yıllık Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümünün açılması kararı YÖK tarafından 23 Aralık 2010 tarihinde onaylanmıştır.²⁰

Bingöl Üniversitesinde Zazaca Enstitüsünün açılması kararı YÖK tarafından 23 Aralık 2010 tarihinde onaylanmıştır.²¹

Yukarıda sıralanan pek çok olumlu adımla birlikte, Açılım sürecinde ve Açılımın yönetilmesi noktasında eksiklikler ve olumsuzluklar da yaşanmıştır. Açılım kapsamında, bir grup örgüt üyesinin Habur Sınır Kapısından girişinde ve müteakiben, toplumsal gerginliğe de neden olan olumsuzluklar yaşanmıştır. Yaşanan bu olaylara Türkler kadar Kürtlerin de tepki gösterdiği görülmüştür. Bu süreçte kamuoyuna yansıdığı kadarıyla devlet tarafından yapılan hatalar da en az karşılama kadar tepki çekmiştir. Karşılama ve dönen PKK’lıların müteakip tavır ve faaliyetlerine bakıldığında, süreçteki tüm olayların genel olarak PKK’nın meşrulaştırılmasına hizmet ettiği ve olumsuz propagandaya dönüştüğü ifade edilebilir.

Dağdan inişlerin DTP (BDP) ve PKK tarafından bir zafer şölenine dönüştürülme çabaları, “kazanılan diğer pek çok hak gibi, açılım sürecine de PKK’nın mücadelesi ile gelindiği” yönündeki örgüt propagandasıyla yoğun bir şekilde desteklenmiştir. Bu kapsamda yaşananlar, örgütün çözülmesi yönündeki olumsuz algıları telafi etmeye dönük, DTP (BDP) ve PKK’nın güç vurgusu ve tabana mesajı olarak algılanmaktadır. Bu olaylar, doğuda mücadele

¹⁹ “Dicle Üniversitesinde Yaşayan Diller Merkezi”, *Hürriyet*, 18 Ocak 2011.

²⁰ “Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü Geliyor”, *Hürriyet Kampüs*, 08 Ocak 2011.; “Muş’a Kürt Dili ve Edebiyatı, Bingöl’e de Zazaca Enstitüsü”, *Star*, 03 Ocak 2011.

²¹ “Kürt Dili ve Edebiyatı Bölümü Geliyor”, *Hürriyet Kampüs*, 08 Ocak 2011.; “Muş’a Kürt Dili ve Edebiyatı, Bingöl’e de Zazaca Enstitüsü”, *Star*, 03 Ocak 2011.

veren güvenlik güçlerini demoralize ederken, PKK'ya psikolojik üstünlük sağlamış, örgüte ve dağdaki kadrolara sempatiyi artırmıştır.

Dağdan inişlerle birlikte, muhtemel genel bir af uygulamasının söylemlere yerleşmesi doğal olarak şehit ailelerinin bu konudaki tepkilerini ve hassasiyetlerini artırmış ve süreci bir anlamda provoke etmiştir. Bu durum, açılımı destekleyen kesimler için de ciddi bir olumsuzluk doğurmuştur.

Diğer taraftan açılımın temel amaçlarından birisinin PKK'nın tasfiyesi olarak ortaya konulması; örgütün kendisini savunmasına ve sürecin aktörü olmak ve mücadelesini meşrulaştırmak için yeni argümanlar geliştirmesine neden olmuştur. BDP (DTP)'lilerin de, sürecin kendilerini tasfiyeye yönelik sonuçlar da doğurabileceğine inanmaları, uygulamada hemen hemen pek çok noktada psikolojik direnç noktaları oluşmasına ve bu bağlamda olumsuz söylemler üretilmesine neden olmuştur.

Daha önce fiilen başlatılmasına rağmen, 2009 yılında resmi söyleme dökülen Demokratik Açılım sürecinde, Kürt dili konusunda insanların duyarlılığına cevap verecek ve onları etnik ve ayrılıkçı siyaset söylemlerine mahkûm etmeyecek adımların atılmasında gecikildiği değerlendirilmektedir. Hükümetin Kürtçenin eğitim dili olması konusundaki, haklı gerekçelere dayalı olumsuz tavrının Kürtçenin seçmeli ders olarak müfredata dâhil edilmesi konusunda da sergilenmesi; üniversitelerde Kürt dili ile ilgili bölüm ve birimlerin açılmasının birkaç üniversite ile sınırlı kalması ve gecikmesi ve bu uygulamaların kamuoyuna duyurulmasında yaşanan eksiklikler, konunun belirli çevrelerce istismar edilmesine ve toplumsal gerginlik konusu yapılmasına zemin hazırlamıştır.

Sonuç olarak, Demokratik Açılım süreci; doğru bir strateji olarak ortaya konulması, diyalog sürecini başlatması ve yukarıda aktarılan pek çok alanda getirdiği yeni düzenlemeler düşünce temelinde olumlu olmakla birlikte; açıklandığı dönemde içeriğinin kamuoyuna doğru ve zamanında anlatılamaması, çözüm uzun dönemli olduğu halde kısa dönemli bir beklenti yaratılması, muhalefetle mutabakat içerisinde yürütülemediği olması, siyasi anlamda risk taşımayan fiili ve uzun zamana yayılmış çözümlere daha fazla odaklanması nedenleriyle istenilen ve beklenen başarıyı tam olarak sağlayamamıştır. Sürecin başlangıcında devletin elinde olan inisiyatif daha çok PKK ve BDP eksenine kaymıştır. Sonuçta Açılım Süreci, Kürtlerdeki beklentileri yükseltirken, hem Kürt kökenliler hem de Türkler içindeki radikal kitleyi büyütmüş ve keskinleştirmiştir.

DEMOKRATİK ÖZERKLİK TALEPLERİ

Demokratik Toplum Kongresi (DTK) ve BDP tarafından hazırlanan ve daha öncesine dayanmakla birlikte, 2010 yılı sonunda gündeme oturan bildirimlerle ‘Demokratik Özerklik’ kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Bildiriler kapsamında ortaya konulan hususlar ve talep edilen haklar tartışılabilir ve tartışılmalıdır. Her bir bireyin ve örgütlü her oluşumun kafasındakini ve gönlündekini ortaya koymasında fayda olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca, şiddete dönüşmediği sürece ayrılıkçı fikirler demokrasilerde ifade edilebilmelidir. Ancak görüş ve taleplerin bir tehdit gibi ortaya konması veya söylemlere o şekilde yansması, uzlaşmacı değil çatışmacı bir atmosferi doğurmaktadır. Bu atmosfer, iki toplum kesiminde de farklı duyarlılıkları olan insanları doğrudan bir direnç noktası haline dönüştürmektedir.

DTK tarafından gündeme getirilen taslak, tek kişi tarafından kaleme alınmış ve kongre öncesinde üzerinde tartışılmadığı anlaşılan, Kongre sürecindeki pek çok eleştiriye rağmen üzerinde düzenleme yapılmayan, kendi içinde tutarsızlıklar barındıran, ifade bozuklukları da taşıyan ve taslaktan daha geride bir prematüre metin özellikleri göstermektedir.

Taslakta; Demokratik Kürdistan adıyla bir özerk bölge, ayrı meclis, ayrı bayrak ve sembol taleplerinin anayasal çerçevede tanınmasının talep edilmesi ve bu tanınmanın AB tarafından da onaylanmasının dikte edilmesi, kullanılan dil ve üslup ile birlikte bir meydan okuma şekline dönüşmektedir. Bu noktada ortaya konulan talepler, geçmişte PKK tarafından dile getirilen hedeflerle paralellik göstermektedir.

Geçmişte Öcalan tarafından, farklı ve bir diğeri ile çelişen siyasi çözüm alternatifleri farklı adlarla (Demokratik Cumhuriyet, Demokratik Konfederalizm, Demokratik Sosyalizm, Demokratik Ekolojik Toplum Biçimi gibi) gündeme taşınmıştır. Daha önce de telaffuz edilen ve son olarak yine bir Öcalan projesi olarak ortaya konulan, ancak üzerinden iki hafta geçmeden kendisi tarafından eleştirilen ‘Demokratik Özerklik’ taslağı ve bu taslakta ortaya konulmasına rağmen daha sonra yanlış anlaşıldığı iddia edilen resmi dil ve semboller konusundaki söylemler; fikirler ve talepler konusunda Öcalan eksenli ve hiç de özgür olmayan, muğlâklıkları ve tutarsızlıkları içinde barındıran bir Kürt hareketini gözler önüne sermektedir. Kongre sürecinde taslak üzerinde yapılan ve basına yansıyan tartışmalar ise, hem bu tespiti doğrulamakta hem de Kürtler içerisinde bir tartışma zemini yaratması noktasında önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Gelinen noktada tüm Kürtler tarafından görülmesi gereken şey; içeriği ve sürece katkısı tartışılabilir olmakla birlikte, DTK tarafından tartışmaya açılan ‘Demokratik Özerklik’ taslağının Öcalan’ın ve dolayısıyla PKK’nın siyasi talebi olması ve ortaya konulmaya çalışılan modelin, demokratik haklardan bahsederken, Kürtlere sahip olduklarından daha az

özgürlükçü, örgütün ve sözde bedel ödemiş kişilerin tahakkümünde totaliter bir yönetime geçişi vaat etmesidir.

Ayrıca, Kürt hareketi tarafından ortaya konulan politikalar ve talepler, devletin kendileri tarafından eleştirilen stratejilerinin ve hatalarının taklidi niteliğini de taşımaktadır. “*kendi örgütçülüğü dışındaki sosyal örüntülerin farklılıklarını kabul etmeyerek, kendi eritme potasında ‘kendi madunların’ yaratma riskini taşımaktadır. Şiddet kullanma metotlarını eleştiren bazı Kürt kökenli entelektüellere yönelik vahim tehditleri de aynı bağlamda değerlendirmek mümkündür. ...*”²²

Demokratik Özerklik kapsamında ortaya konulan model ve talepler konusunda, pek çoğu kamuoyunda farklı kişi ve kuruluşlarca da dile getirilen şu tespitlerde bulunulabilir:

- i. Öcalan tarafından empoze edilen, BDP tarafından sahiplenilen ve farklı bir versiyon olarak partinin web sayfasında yayımlanan talepler Kürt Halkının talepleri değildir. Buna rağmen, bu tip uç taleplerin ortaya konulması ve tartışılması, suç unsuru olarak değil demokratik bir hak olarak görülmelidir.*
- ii. Kürt nüfusun yarısına yakınının batı illerinde yerleşik bulunmasına ve Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı pek çok doğu ve güneydoğu ilinde Türk, Arap, Zaza ve diğer etnik kökenden kişiler birlikte yaşamasına rağmen, ortaya konulan özerklik tanımının bölgesel ve etnik temelli düşünülmesi ve adının ‘Demokratik Özerk Kürdistan’ olarak konmuş olması, kendi içinde çelişkilidir ve Türkiye Cumhuriyeti için getirilen tekçi kimlik eleştirisinin çelişkili taklidi niteliğindedir. Kürt kökenlilerin diğer illere göre daha yüksek nüfus oranı ile bulunduğu Doğu ve Güneydoğu illeri nasıl sadece Kürtlerden ibaret değilse, Türkiye Kürtleri de PKK ve BDP’den ibaret değildir.*
- iii. ‘Demokratik Özerk Kürdistan Bölgesi’ olarak adlandırılan bölgenin sınırları çizilmemekte, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da 20 civarında ili çerçeveye alan bir harita zihinlerde olmasına rağmen ortaya konulmamaktadır. Ancak bu modelleri hazırlayan ve destek veren aktörler, OHAL uygulamalarının yapıldığı ve terörün yoğun olarak yaşandığı illerde %80’ler düzeyinde olan Kürt nüfusun, bunlara mücavir illerde ortalama %30’lara düştüğünü²³ ve Kürt nüfusun azınlıkta olduğunu da göz ardı etmektedirler.*
- iv. Taslak bildiride yer alan; “Ortak vatan Türkiye ve Kürdistan’dır.” İfadesi; ‘Demokratik Özerk Kürdistan’ kavramı ve bu kavrama getirdiği tanımla, Türkiye topraklarının*

²² Kömeçoğlu, a.g.e.

²³ Bkz. Akyürek, a.g.e.

Kürdistan sınırlarını kapsamadığı, farklı ancak ortak yaşama iradesiyle bir araya gelmiş, birleşme iradesi gösterdiği gibi ayrılma iradesi de gösterebilecek, iki ayrı ülke ve toplumu tarif etmektedir.

- v. *Önerilen özerklik ve yerinden yönetim modeli, geçmişte Sovyetler Birliği'nde, Arnavutluk'ta ve bugün Libya'da farklı adlarla uygulanan ve başarısız olmaları bir yana totaliter nitelikler göstermeleri nedeniyle eleştirilen halk meclisleri/komiteleri uygulamalarından hiçbir farklılık göstermemekle birlikte, daha iyi sonuçlar yaratmaya aday da değildir.*
- vi. *Federasyon ve özerklik modelleri gibi seçenekler, geri toplumsal yapıya bağımlı olacağından demokratik değerlerin gelişmesine fazla fırsat vermeyecektir. Bu modeller daha çok feodal yapıları güçlendirecek ve bölgeye sermaye akışına da zarar verecektir.²⁴*
- vii. *Türkiye sınırları içinde özerk bir bölge olma talebi ile diğer ülkelerde yaşayan Kürtlerle yeni bir oluşumun hesaplarını yapmak, Özerkliğe bir geçiş dönemi olarak bakıldığının ve asıl amacın birleşik bir Kürdistan hayali olduğunun, açık olarak söylenmese de net bir ifadesidir.*
- viii. *Devlete ve diğer etnik kökenlilere güvensizlik ifade eden taslak metin, 'Öz Savunma' kavramı altında paramiliter bir organizasyonun yolunu açmaktadır. Bu kavramı meşru müdafaa çerçevesine sığdırmak da mümkün değildir. Ayrıca bu paramiliter organizasyonun, örgüt içinde bulunmuş veya bedel ödemiş kişiler için çözüm olarak düşünüldüğü değerlendirilebilir.*
- ix. *Bölgede yaşayan, feodalitenin zincirlerini henüz çözememiş ve bugüne kadar kendi feodal yapısı içerisinde zulme uğramış ve sömürülmüş gerçekten de mazlum olan Kürtleri; bireyselleşmeyi ve modernleşmeyi tamamlamış, demokrasiyi ve demokratik hakları içselleştirmiş bir halk olarak tanımlamayıp (zımni); diğer etnik kökendeki insanlardan ve devletten gelebilecek faşist, gerici ve soykırımcı saldırılara karşı bilinçli ve duyarlı olmaya çağırın bildiri, yanlış bir kurguya dayanmakla birlikte, Türkiye'den çok daha fazla diğer ülkelere mesaj niteliği taşımaktadır. Ayrıca bu uyarının, kendi çizgisinde olmayan herkesi ötekileştirmekten başka hangi anlama geldiğini de düşünmek gerekmektedir.*
- x. *Türkiye için katılımlı demokrasi ve demokratikleşme modelleri sunan PKK eksenli Kürt Hareketinin legal ve illegal aktörlerinin kendi örgütlenmeleri içindeki totaliter ve antidemokratik yapılanmaları içsel bir tutarsızlık sergilemektedir.*

²⁴ Taha Akyol, "Demokratik Özerklik", Milliyet, 10 Ağustos 2010.

Türkiye Cumhuriyeti'ni tekçilikle ve dayatmacılıkla suçlayan BDP ve bu çizgideki diğer aktörlerin, 'Demokratik Özerklik' sloganı çerçevesinde katılımcı ve çoğulcu bir yerel yönetim iddiasını ortaya koyarken, parti yönetimi veya kendi oluşumları içinde bile bu uygulamayı gerçekleştirememiş olması, 2009 seçimlerinde sandıklardaki tehdit ortamı düşünülduğünde kendi kendini çürüten bir söylemden öteye geçememektedir.

Demokratik özerklik temelinde dile getirilen önerilere Türklerin tepkisi ne kadar büyükse, bu önerilerin Batı illerinde ve OHAL uygulamasına mücavir illerde yaşayan Kürtlerde ve bölgede yaşayan diğer etnik kökenden insanlarda yarattığı endişeler de o derece büyüktür. Bu öneriler Kürt halkının görüşleri temeline dayanmamaktadır. Bu görüşler, Kürtler arasında halk tabanı değil olsa olsa küçük bir azınlıkta destek bulur. Bu önerilerin, diyalog sürecine katkı sağlamakla birlikte, kullanılan üslubun da etkisi ile batıda yaşayan ve Kürtlere karşı tepki besleyen Türklerdeki kırılmaları ve önyargıları arttıracığı da muhakkaktır.

KÜRT HAREKETİNDE DEMOKRATİKLEŞME SORUNU

Kürtler adına konuşan kişilerin ve aktörlerin devleti ve uygulamalarını eleştirdikleri kadar; sempaticileri olsalar da PKK ve uygulamalarını da eleştirebilmeleri temel bir etik gerekliliktir. Aksi halde bu aktörler, bir belediye başkanının aykırı söylemine bile tahammül edemeyen kişi ve örgütlerin himaye ve kontrolünde daha ileri demokratik haklar bekleme çelişkesine düşmüş olacaktırlar. Ayrıca bugün Kürt siyasetçilerin Türkiye ortamında beğenmedikleri ve gerçekte yetersiz de olan demokratikleşme düzeyini, PKK ve benzeri örgütlenmelerin hâkim olduğu siyasi modellerde yakalayamayacaklarının da farkında olması gerekmektedir. Bu nedenle, yaklaşık yarısı batı illerinde yaşayan Kürt kökenli nüfus için üretilecek coğrafi temelli model ve çözümler birilerinin etnik temelli özlem ve saplantılarının aleti olmaktan öteye geçemeyecek ve tüm Kürtlere zarar verecektir.

Bu noktada Kürt kökenli siyasetçilere ve aktörlere; "Türkiye'ye demokratik modeller önermeden önce, Kürt hareketini anti demokratik ve feodal yapısından kurtararak önce kendi içinde demokratikleştirmeleri" tavsiyesinde bulunmak gerekmektedir.

Türkiye'de ordunun rolünü eleştiren ve silahlı bir kurum olan TSK'nın Kürt Sorunu dâhil her türlü siyasi tartışmanın dışında kalması gerektiğine, pek çok kişi ve örgüt ile birlikte vurgu yapan BDP ve diğer aktörlerin, illegal silahlı bir örgüt olan PKK'nın ve Öcalan'ın barış sürecinde yer almasını ve devlet tarafından muhatap alınmasını talep etmesi noktasında yaşanan yaman çelişkinin görülmesi ve bir gerçek olarak tespit edilmesi de gerekmektedir.

Örgütün çözülmesi ve genel anlamda sorunun çözümü amacına dönük olarak, Öcalan'ın adres gösterilmesine Türkler büyük tepki duymaktadır. PKK/Öcalan'ın çözüm için adres gösterilmesinin temelinde, Öcalan'ın devlet nezdinde meşrulaştırılması, halkın gözünde ise kahramanlaştırılarak ve mitleştirilerek Kürt hareketine ivme kazandırılmasının amaçlandığı görülmektedir. Bu amaç için çalışan insanlar, sorunu çözümsüzlük temeline iterek, gerginlik ortamında Kürt hareketinin büyüyeceğine inanmaktadır.

DTK'ya ve gündeme getirilen taslak bildiriye kongre sonrası pek çok noktada eleştiri getirilmekle birlikte, benzer eleştirilerin kongre sırasında katılımcılarca ve özellikle Kürtler tarafından da ifade edildiği görülmektedir. Dile getirilen eleştirilerden bazılarını burada aktarmakta fayda var: (1) "Özerkliği tartışmak için İmralı karşısında da özerk olmak gerekir."²⁵ (2) "Ben ne kendimin ne de çocuklarımla böyle bir rejimde yaşamamı istemiyorum." (3) "Yoksa bu öz savunma örgütleri ile Kürt toplumunu zapturapt altına

²⁵ Aktaran; Ali Bayramoğlu, "Diyarbakır'da ne tartıştık? Ya da Türkiye bölünüyor mu?" *Yeni Şafak*, 22 Aralık 2010.

almaya mı çalışıyorsunuz?”²⁶ Basına yansıyan bu yöndeki eleştiriler, Kürtler ve Kürt siyasetçiler arasında Öcalan’dan bağımsız söylem ve politikalar üretilebilmesi noktasında önemlidir. Bu tür söylemler hem Türkiye’nin hem de Kürt siyasetçilerin ve Kürt aydınlarının önünü açacaktır. Kongrede taslağa dönük bizzat Kürtler tarafından dile getirilen eleştiriler PKK ve Öcalan’ın Kürt aydınları üzerindeki baskı ve hegemonyasının aşılması için bir başlangıç olabilecektir. Öcalan tarafından, iki hafta sonra kongreye dönük getirilen eleştiriler de aslında bu temelde bir endişeyi ve manevrayı içermektedir. Benzer bir tavrın, kendi web sayfasında daha makul bir bildiri yayımlayan ve taleplerin yanlış anlaşıldığı noktasında açıklama yapan BDP’den de gelmesi anlamlı ve bir anlamda olumludur.

Anayasa Mahkemesi’nin, federasyonu savunmayı fikir özgürlüğü kapsamında değerlendirmesi ve HAK-PAR’ın kapatılma davasında parti lehine karar vermesi, fikir özgürlüğü noktasında isabetli bir karardır ve Türkiye Cumhuriyeti için bir tehdit ve endişe sebebi de değildir. Ayrıca, geçmişte bu yorumun tam tersi istikametteki kararlar, PKK’nın varlığını desteklemekle birlikte, Kürtlerin legal zeminde temsilciler ortaya koymasına da imkân vermemiştir.

Bugün pek çok kişi ve oluşum Kürtler adına konuşmaktadır. Demokratik bir platformda bu kabul edilebilir bir şeydir. Ancak hiçbir kişi, parti veya oluşum Kürtleri temsil hakkına sahip değildir. Yarisına yakını batıda yaşayan Kürt kökenli 13-15 milyon vatandaşın²⁷ Türkiye nüfusuna oranı %15’ler düzeyinde olmasına rağmen, Kürtler adına konuşan aktörlerin arkasında temsile yetecek bir halk desteğinin olmadığı da görülmektedir. Burada devlet tarafından yapılması gereken, temel özgürlükler ve kültürel kimlik temelli hakların, ülke bütünlüğünü ve birlikte yaşamayı mümkün kılacak şekilde, toplumsal talepler de dikkate alınarak ve hiçbir aracıya/aktöre ihtiyaç duyulmaksızın verilmesidir.

²⁶ Aktaran; Gülay Göktürk, “Ama ne taslak!”, *Bugün*, 25 Aralık 2005.

²⁷ Bkz. Akyürek, a.g.e; Bekir Ağırdir, **Kürtler ve Kürt Sorunu** KONDA yayınları, Kasım 2008.

SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Türkiye’de etnisite, din ve mezhep aidiyetinin iktidara taşıyan bir siyaset enstrümanı olarak görülmesi; yönetici seçkinlerin, kararlarında toplulukçu kültürün de etkisiyle mevcut aidiyetlerinden sıyrılamaması ve hayatı siyah-beyaz ikileminden okuyarak farklılıkları zayıflık ve çatışma nedeni olarak görme eğilimi, liyakat problemi ile birleştiğinde, siyasetçiler kadar diğer devlet seçkinlerinin de çözüm odaklı davranmasını engellemektedir. Bu nedenle, Türkiye’de yönetim ve karar süreçlerinde bulunan herkesin, farklılaşan kültürel kimliklere bakış temelinde bir paradigma değişimine ihtiyacı olduğunu söylemek gerekmektedir.

Kişisel bağlamdan Türkiye bağlamına geçtiğimizde, öncelikle siyasi partiler, STK’lar ve tüm toplum kesimlerinin katkısı ve uzlaşısı ile daha demokratik ve özgürlükçü bir anayasanın hazırlanarak, yeni meclis döneminde yürürlüğe konması bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu bağlamda, yeni anayasa üzerinde en azından genel ilkeler temelindeki tartışmaların da bugünden başlaması ve doğru zemine oturması da gerekmektedir.

Sistemler temelinde baktığımızda, Türkiye'nin bir Yerel Yönetimler Reformu ihtiyacı olduğu görülmektedir. Merkeziyetçi bir yönetim anlayışı yerel yönetimlerin verimlilik ve etkinliğini sınırlamaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin de imzaladığı “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı” da dikkate alınarak geniş tabanlı mutabakatla yeni bir yerel yönetimler yasası yapılmalıdır.

Sistemler temelinde müzakere süreçlerini etkileyen bir diğer konu ise Siyasi Partiler Yasasının, seçim barajının düşürülmesini sağlayacak şekilde değiştirilmesi veya yeniden düzenlenmesi ihtiyacıdır. Bu ihtiyaç, yeni yasama ve hatta yeni anayasa sonrasına bırakılmış durumdadır. Bu düzenlemenin yapılmamasının, BDP’nin seçimlerde yeni arayışlara yönelmesine ve daha fazla radikalleşmesine neden olabileceği söylenebilir. Mevcut düzenlemenin ‘Yönetimde İstikrar’ ilkesine katkısı tartışma götürür halde iken, ‘Temsilde Adalet’ ilkesini önemli derecede zedelediğini belirtmek gerekmektedir. Ayrıca bu konuda bir düzenleme yapılmamasının, diğer partilerin meclis aritmetiğine olumlu yansıma ihtimali yüksek olmakla birlikte, bu durum mağdur rolünü daha iyi oynayacak bir BDP için daha yüksek oranda oy anlamına da gelebilecektir.

Alınabilecek pek çok tedbirden önce, Türklerle Kürtlerin birlikte yaşama noktasındaki tercihlerinin belirlenmesi ve her iki tarafta da bu konuda daha önce yapılan çalışma bulgularında ortaya çıkan mutabakatın daha açık şekilde deklere edilmesi gerekmektedir. Bu deklarasyonu müteakip, tarafların aynı topraklarda, birlikte daha demokratik, daha özgür yaşamalarını sağlayacak modelin belirlenmesi ve bu modele göre reformların gerçekleştirilmesi zorunludur. Bu reformların, kültürel haklar ve yerinden yönetim dâhil pek

çok başlığı kapsamı da kaçınılmazdır. Bu noktada, Demokratik Açılım sürecinde ve müteakiben DTK ve BDP bildirimleriyle kaybedilen inisiyatifin tekrar devlet tarafına geçmesi de gerekmektedir.

Türkiye’de Demokratik Açılım Süreci dâhil, çözüm arayışlarındaki temel problem noktası, teşhis ve tanım noktasında yaşanan eksiklikler ve bu sürece yeterli önemin atfedilmemesidir. Bu anlamda, *“sadece problemleri çözmeye çalışan bir yaklaşımdan ziyade, problemlerin ne olduğunu ortaya çıkaran, onları açıklığa kavuşturan bir yaklaşım geliştirilmesi faydalı olacaktır. Sadece problem çözücü olmaya çalışan yaklaşımlar, her zaman için siyasi mühendislik yapma riskini taşımaktadır.”*²⁸

Türkiye Cumhuriyeti yapısı içerisinde, Kürt kökenlilerin ve Türklerin birlikte yaşama arzuları yanında, Kürtler adına ortaya konulan özerklik ve hatta bağımsızlık taleplerinin, her iki tarafın da katılacağı bilimsel daha fazla çalışma ile araştırılması gerekmektedir. Bu yöndeki çalışmalar, çoğu kimsenin veriye dayanmadan konuştuğu; duygusal olduğu kadar dışsal kontrol odaklı olan toplum yapımızda, siyasi amaçlarla ürkek davranan siyasetçileri cesaretlendirecektir. Bu yöndeki çalışmalar, hem Türklerin hem de Kürtlerin büyük çoğunluğunun mutabık kalacağı çözümlerin üretilmesine imkân sağlayacak, etnik temelli ve kutuplaştırıcı siyaset oluşumlarının ve çabalarının da önünü kapayacaktır.

Ortaya konacak ve birlikte yaşamayı mümkün kılacak model içerisinde kültürel kimlik konusundaki hakların ve bu haklara dönük düzenlemelerin önemli bir yer tutacağı düşünülmektedir. Ana dilde eğitim, bugün için gerçekçi bir model olmaktan oldukça uzaktır. Yapılan araştırmalar, ana dilde eğitimin, kişiler açısından yaratacağı olumsuz ekonomik sonuçlar nedeniyle, tercih edilen bir uygulama olmadığını ve halk arasında bu konudaki talebin de çok düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Ancak ana dilin öğrenilmesine fırsat verilmesi bakımından okullarda seçmeli ders uygulamasının altyapı çalışmalarını müteakip başlatılmasının ve bunun yanında bütün eğitimin ana dilde olmasını arzu eden kitle için de bölgede özel okullar açılmasına müsaade edilmesinin uygun bir model oluşturabileceği değerlendirilmektedir.

Kürtçenin eğitim dili olmasında, özellikle radikal kesimlerde farklılaşan görüşler olmakla birlikte, Türkçe dışındaki dillerin okullarda seçmeli ders olarak okutulması konusunda, hem Kürtler hem de Türkler arasında çoğunluğun katıldığı bir ortak görüş ve mutabakat bulunmaktadır. Bu nedenle, seçmeli derslerin bölge insanının beklentilerini daha fazla karşılayacağı, açılım anlamında tıkanan süreci canlandıracağı ve bölgede bu konuda yürütülen propaganda ve istismarları da bir anlamda etkisiz kılacağı düşünülmektedir.

²⁸ Kömeçoğlu, a.g.e.

Şu an dört farklı üniversitede Kürtçe ve diğer dillerle ilgili olarak açılan birim ve bölümlerin yakın gelecekte artacağı ve nitelik olarak gelişerek ihtiyaca önemli ölçüde cevap vereceği öngörülebilir. Bu bölümlerden mezun olacak kişilerden de faydalanılarak birkaç yıl içerisinde Kürtçe ve diğer dillerin orta öğretim ve hatta ilköğretim kademelerinde seçmeli ders altyapısını oluşturması, kültürel kimlik talepleri ve bu taleplerin karşılanması noktasında önemli adımlar olacaktır.

Kültürel kimliğe dönük bir diğer konu olan yer adlarının değiştirilmesi, sadece bölgeye özgü bir uygulama olmadığı halde, daha çok etnisite temelinde algılanmıştır. Bölge insanı büyük oranda, alışkanlığın da etkisiyle eski yer adlarını kullanmaya devam etmekte ve bu konuyu önemli ve öncelikli bir problem olarak algılamamaktadır. Buna rağmen, oylamalar yapılarak halkın istediği eski yer adlarının iadesinin ve bu konudaki mevcut müracaatların daha hızlı sonuçlandırılmasının kültürel haklar anlamında önemli bir adım olacağı değerlendirilmektedir.

İçerisinde dilin de bulunduğu kültürel kimliğe ait değerlerin tanınmaması ve bu konudaki taleplerin karşılanmaması, bölge insanının yaklaşık yarısında var olan ayrımcılık algısının oluşmasında önemli bir faktör durumundadır. Ayrımcılık algısının bu noktada önemli bir problem olduğu kabul edilmelidir. Ayrımcılık algısı konusuna bilimsel olarak yaklaşarak, sorunun nedenlerinin mevcut çalışmalardan da faydalanarak gerçekçi olarak tespit edilmesi ve önlemlerin gecikmeden alınması gerekmektedir.

Ayrımcılık algısını çok büyük oranda etkileyen faktörlerden bir diğeri ise, bölgedeki kamu görevlilerince bugüne kadar yapılan hatalardır. Bu nedene bağlı olarak, son dönemde olumlu gelişmeler olmakla birlikte, bölgedeki hizmet kalitesi ve bu hizmeti sağlayan kamu görevlilerinin profili ve yetkinliği konusunda yeni tedbirlerin alınması da gerekecektir. Özellikle halkla doğrudan muhatap olan kamu görevlilerinin illerdeki daha üst seviyedeki yöneticiler kadar önemli olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Bazı alt gruplarda, yüksek sayılabilecek ayrımcılık algısının varlığına rağmen; Kürt, Zaza ve Arap kökenli vatandaşların çok büyük bir kısmının aidiyet ve beraber yaşama konusunda bir probleminin olmadığı görülmektedir. Bu sebeple, pek çok platformda beraber yaşama, ortak değerler ve semboller noktasında daha çok ideolojik nedenlerle ortaya konulan istek ve taleplerin Kürt toplumunun istek ve taleplerini yansıtmadığı da çok net olarak söylenebilir.

Etnik ve mezhepsel alt grupların; bu topraklarda üretilen ortak tarih, ortak kültür ve medeniyete katkılarının ortaya konması, toplumsal bağların ortak değerler bağlamında yeniden tanımlanması, toplumsal barışa olumlu katkılar yapacaktır. Demokratikleşme sürecinin kesintiye uğratılmadan yeni açılımlarla devam ettirilmesi, Kürt sorununa çözüm

arayışlarının ve Alevi açılımının samimi bir şekilde ve toplumsal beklentileri de karşılayacak şekilde sürdürülmesi önem arz etmektedir.

Kürtlerde olduğu kadar Türklere de ayrışmayı ve ayrımcılığı körükleyen kişiler ve davranışlar olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Bu konuda, ayrıştıran özelliklerden çok birleştiren hususlara odaklanılmadığı takdirde problemin çözümü çok daha zor olacaktır.

“Kürt siyaseti tek partici, tek doğrucu, tek zihniyetçi ve buyurgan bir yapıya kayarsa, sivil toplum dinamiklerinden gittikçe uzaklaşacak ve karşı çıktığı otoriteriyenliğin küçük ölçekli simülasyonuna dönüşme riskini taşıyacaktır... Bölgenin politik seçkinleri salt devlete karşı muhalefetten farklı aktörler arası ittifaka geçtikleri ve böylece değişimi içsel ve yapısal bir hedef olarak ortaya koydukları ölçüde barışa doğru ilerleyecektir.”²⁹

Buradan hareketle; demokrasi ve bu temeldeki haklar, diğer pek çok konu ile birlikte, silahları bırakıp bırakmama konusundaki tehdit ve şantajla getirilmeye çalışıldığı ölçüde, özgürlükten ziyade kendi kendini sabote etmeye başlayan bir sürece yol açacaktır. Mümkün olabilecek sürekli eylemsizlik ortamında, aracı organizasyon yapılarının çokluğu ve çoğulluğu sürece dâhil edilmeli ve toplum özgürlükçü ama şiddet dışı bir sivil rekabete açılmalıdır.³⁰

Demokratikleşmenin sağlanması ve kültürel hak taleplerinin karşılanmasını kendi varlığı için tehdit sayan ve bu gelişmelerin kendisinin meşru bir aktör olarak kabul edilmediği bir platformda sağlanmasını istemeyen örgütün çözülmesi, yeni ve etkili aktörler ortaya çıkamadığı sürece, temel bir problem olarak kalacaktır.

Örgütün çözülmesi noktasında af kapsamına alınması mümkün görülmeyen ve mücadelenin getirisi anlamında beklenti içinde olan, ancak mücadeleden de bıkan lider kadro için alternatifler üretmek, çözülme sürecinde kritik eşiklerden birisi durumundadır. Bu noktada, örgütün dağ kadrosunda yer alan yabancı uyruklular da dikkate alındığında, bu ülkelerle birlikte üretilmeyecek çözümlerin de eksik olacağı söylenebilir. Özellikle örgütün üst düzey dağ kadrosunun üçüncü bir ülkeye sığınma ve ikametini mümkün kılacak alternatiflerin ortaya konması, PKK'nın çözülmesi noktasında diğer tedbirlerle birlikte dikkate alınmalıdır. Örgütün tasfiye sürecinin uzun zaman alacağı ve tasfiye edildiği durumda bile bazı radikal unsurların kalacağı veya yeni oluşumlar yaratacağı da düşünülmelidir.

Örgütün çözülme süreci ve sonrasına dönük, tartışmalara yoğunlaşırken, bugün ve çatışma sonrası dönem için sadece örgüte katılmış kişilerin ve bölgedeki Kürtlerin değil; korucuların, bölgede görev yapmış güvenlik güçleri elemanlarının ve aynı zamanda önyargıları yükselen

²⁹ Kömeçoğlu, a.g.e.

³⁰ Kömeçoğlu, a.g.e.

Orta ve Batı Anadolu'daki Türklerin de rehabilitasyona ihtiyacı olduğu gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç olarak; toplumsal kesimler ve siyasi aktörler arasında, geçmişte yapılan hatalardan ders alarak ve güvenlik ikileminden sıyrılarak, güvene dayalı yeni bir uzlaşma dilinin ve eşit vatandaşlığa dayalı diyalog sürecinin güçlendirilerek devam ettirilmesi en temel ve gerekli adım olarak ortaya çıkmaktadır. *“Bir arada ve güven içinde yaşamayı olanaklı kılacak demokratik müzakere süreçlerini yaratmak, sadece kültürel kimlik taleplerine yanıt vermeyi mümkün kılmayacak, kimlik temelli şiddet ve savaşı engellemek için çok önemli bir manevra alanı da yaratacaktır.”*³¹

---

³¹ Keyman, a.g.e.

BİLGESAM YAYINLARI

Kitaplar

Çin Yeni Süpergüç Olabilecek mi? Güç, Enerji ve Güvenlik Boyutları

(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Değişen Dünyada Türkiye'nin Stratejisi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Türkiye'nin Bugünü ve Yarını

E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası

E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN

Türkiye'nin Vizyonu: Temel Sorunlar ve Çözüm Önerileri

(Ed.) Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Bildiri Kitabı

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

IV. Ulusal Hidrojen Enerjisi Kongresi ve Sergisi Bildiri Kitabı

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Selected Articles of Hydrogen Phenomena

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Raporlar

Rapor 1: Küresel Gelişmeler ve Uluslararası Sistemin Özellikleri

Prof. Dr. Ali KARAOSMANOĞLU

Rapor 2: Değişen Güvenlik Anlayışları ve Türkiye'nin Güvenlik Stratejisi

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 3: Avrupa Birliği ve Türkiye

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 4: Yakın Dönem Türk-Amerikan İlişkileri

Prof. Dr. Ersin ONULDURAN

Rapor 5: Türk-Rus İlişkileri Sorunlar-Fırsatlar

Prof. Dr. İlder TURAN

Rapor 6: Irak'ın Kuzeyindeki Gelişmelerin Türkiye'ye Etkileri

E. Büyükelçi Sönmez KÖKSAL

Rapor 7: Küreselleşen Dünyada Türkiye ve Demokratikleşme

Prof. Dr. Fuat KEYMAN

Rapor 8: Türkiye'de Bağımsızlık ve Milliyetçilik Anlayışı

Doç. Dr. Ayşegül AYDINGÜN

Rapor 9: Laiklik

Türkiye'deki Uygulamaları Avrupa ile Kıyaslamalar Politika Önerileri

Prof. Dr. Hakan YILMAZ

Rapor 10: Yargının İyileştirilmesi/Düzeltilmesi

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 11: Yeni Anayasa

Türkiye'nin Bitmeyen Senfonisi

Prof. Dr. Zühtü ARSLAN

Rapor 12: Türkiye'nin 2013 Yılı Teknik Vizyonu

Prof. Dr. M. Oktay ALNIAK

Rapor 13: Türkiye-Ortadoğu İlişkileri

E. Büyükelçi Güner ÖZTEK

Rapor 14: Balkanlarda Siyasi İstikrar ve Geleceği

Prof. Dr. Hasret ÇOMAK-Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 15: Uluslararası Politikalar Ekseninde Kafkasya

Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 16: Afrika Vizyon Belgesi

Hasan ÖZTÜRK

Rapor 17: Terör ve Terörle Mücadele

M. Sadi BİLGİÇ

Rapor 18: Küresel Isınma ve Türkiye'ye Etkileri

Doç. Dr. İrfan Kaya ÜLGER

Rapor 19: Güneydoğu Sorununun Sosyolojik Analizi

M. Sadi BİLGİÇ

Dr. Salih AKYÜREK

Doç. Dr. Mazhar BAĞLI

Müstecep DİLBER

Onur OKYAR

Rapor 20: Kürt Sorununun Çözümü İçin Demokratikleşme, Siyasi ve Sosyal Dayanışma Açılımı

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 21: Türk Dış Politikasının Bölgeselleşmesi

E. Büyükelçi Özdem SANBERK

Rapor 22: Alevi Açılımı, Türkiye'de Demokrasinin Derinleşmesi

Doç. Dr. Bekir GÜNAY-Gökhan TÜRK

Rapor 23: Cumhuriyet, Çağcıl Demokrasi ve Türkiye'nin Dönüşümü

Prof. Dr. Sami SELÇUK

Rapor 24: Zorunlu Askerlik ve Profesyonel Ordu

Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 25: Türkiye-Ermenistan İlişkileri

Bilge Adamlar Kurulu Raporu
Yrd. Doç. Dr. Fatih ÖZBAY

Rapor 26: Kürtler ve Zazalar Ne Düşünüyor?

Ortak Değer ve Sembollere Bakış
Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 27: Jeopolitik ve Türkiye: Riskler ve Fırsatlar

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI

Rapor 28: Mısır'da Türkiye ve Türk Algısı

M. Sadi BİLGİÇ-Dr. Salih AKYÜREK

Rapor 29: ABD'nin Irak'tan Çekilmesi ve Türkiye'ye Etkileri

Doç Dr. Cenap ÇAKMAK-Fadime Gözde ÇOLAK

Rapor 30: Demokratik Açılım ve Toplumsal Algılar

Bilge Adamlar Kurulu Raporu
Dr. Salih AKYÜREK

Demokratikleşme ve Sosyal Dayanışma Açılımı

Bilge Adamlar Kurulu Raporu

İleri Teknolojiler Çalıştayı ve Sergisi (İTÇ 2010) Sonuç Raporu

BİLGESAM

Dergiler

Bilge Strateji Dergisi Cilt 1, Sayı 1, Güz 2009
Bilge Strateji Dergisi Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 1, Sayı 3, Güz 2010
Bilge Strateji Dergisi Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011

Söyleşiler

Bilge Söyleşi-1: Türkiye - Azerbaycan İlişkileri

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-2: Nabucco Projesi

Arzu Yorkan ile Söyleşi
Elif KUTSAL-Eren OKUR

Bilge Söyleşi-3: Nükleer İran

E. Bakan-Büyükelçi İlter TÜRKMEN ile Söyleşi
Elif KUTSAL

Bilge Söyleşi-4: Avrupa Birliği

Dr. Can BAYDAROL ile Söyleşi
Eren OKUR

Bilge Söyleşi-5: Anayasa Değişikliği

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMEİ

Bilge Söyleşi-6: Son Dönem Türkiye-İsrail İlişkileri

E. Büyükelçi Özdem SANBERK ile Söyleşi
Merve Nur SÜRMEİ

Bilge Söyleşi-7: BM Yaptırımları ve İran

Doç. Dr. Abbas KARAAĞAÇLI ile Söyleşi
Sina KISACIK

Bilge Söyleşi-8: Füze Savunma Sistemleri ve Türkiye

Doç. Dr. Atilla SANDIKLI ile Söyleşi
Eren OKUR

TÜRKİYE'NİN BUGÜNÜ VE YARINI

İlter TÜRKMEN
E.Bakan / Büyükelçi

Bilge Adamlar Kurulu

Sami SELÇUK
Prof. Dr.

CUMHURİYET, ÇAĞCIL DEMOKRASİ ve TÜRKİYE'NİN DÖNÜŞÜMÜ

RAPOR NO: 23
İSTANBUL
2010

Özdem SANBERK
E. Büyükelçi

KÜRT SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ İÇİN DEMOKRATİKLEŞME, SİYASİ VE SOSYAL DAYANIŞMA AÇILIMI

RAPOR NO: 20
İSTANBUL
2009

2009

BİLGE ADAMLAR KURULU
RAPORU

DEMOKRATİKLEŞME VE TOPLUMSAL DAYANIŞMA AÇILIMI

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK
ARAŞTIRMALAR
MERKEZİ

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Dr. Salih AKYÜREK

KÜRTLER VE ZAZALAR NE DÜŞÜNÜYOR? ORTAK DEĞER VE SEMBOLLERE BAKIŞ

RAPOR NO: 26
İSTANBUL
2011

Ağustos 2009

GÜNEYDOĞU SORUNUNUN SOSYOLOJİK ANALİZİ

M. Sadi BİLGİÇ
Salih AKYÜREK
Doç. Dr. Mahzar BAĞLI
Müstecep DİLBER
İlhan KOCAMAZ
Onur OKYAR

(TEKNİK RAPOR)

DIYARBAKIR
HİZMET VAKFI

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK
ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
(BİLGESAM)
ANKARA

2010

GÜNEYDOĞU SORUNUNUN SOSYOLOJİK ANALİZİ: MÜLAKAT RAPORU

M. Sadi BİLGİÇ
Müstecep DİLBER
Onur OKYAR
Hüseyin ÖZGÜ
Yaşar KOC
Dr. Salih AKYÜREK

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK
ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
(BİLGESAM)

Temmuz 2010

DOĞU VE GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE 19 İLDE ETNİK VE DİNİ NÜFUS YAPISI NİTELİKSEL ÇALIŞMA RAPORU

M. Sadi BİLGİÇ
İlhan KOCAMAZ
Onur OKYAR
Dr. Salih AKYÜREK

BİLGE ADAMLAR
STRATEJİK
ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
(BİLGESAM)

HAZİRAN 2010

YERİNDEN OLMUŞ KİŞİLERE HİZMET SUNUMUNDA KAMUDA HİZMET KALİTESİNİ VE VERİMLİLİĞİNİ ARTIRMA PROGRAMI SONUÇ RAPORU (VAN İLİ UYGULAMASI)

BİLGE ADAMLAR STRATEJİK
ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
(BİLGESAM)